

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет економічних наук

Кафедра фінансів

Магістерська робота

освітній ступінь - магістр

на тему: «ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ НБУ»

Виконав: студент 2-го року навчання,
спеціальність 072
«Фінанси, банківська справа та
страхування»

Лещенко Дмитро Сергійович

Керівник: Мертенс О. В.
кандидат економічних наук, професор

Рецензент: Зеленін Ю. М
к.е.н., МБА, виконавчий директор,
ПВНЗ "Міжнародний інститут
бізнесу"

Магістерська робота захищена
з оцінкою « _____ »

Секретар ЕК _____ Донкоглова Н.А.
« ____ » _____ 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЯТОРНИХ ПОЛІТИК ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ	6
1.1 Сутність регуляторної політики	6
1.2 Основні концепції та теорії вивчення тематики стосовно регуляторної політики центральних банків.....	12
1.3 Зарубіжний досвід розвитку та реалізації регуляторної політики центральних банків.....	16
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ НБУ	24
2.1 Еволюція регуляторної політики НБУ.....	24
2.2 Регуляторна політика щодо монетарної політики та банківського сектору.....	29
2.3 Валютна політика НБУ в сучасних умовах.....	35
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВПЛИВУ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ	41
3.1 Порівняльний аналіз Регуляторної політики з міжнародними стандартами.....	41
3.2 Стратегії забезпечення стабільності фінансової системи України.....	49
3.3 Сучасні підходи до оцінювання фінансової стійкості банків.....	51
3.4 Рекомендації для банків в контексті змін регуляторних політик центральних банків.....	58
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65

ВСТУП

Актуальність теми. Ключову роль у стабільності фінансової сфери відіграє раціонально побудована діяльність Національного банку України (далі – НБ України) як незалежної державної інституції, яка покликана забезпечувати фінансову стабільність у державі та сприяти економічному зростанню України.

Одним з пріоритетних напрямів діяльності НБ України є його регуляторна діяльність, яка спрямована на підготовку, прийняття, відстеження результативності та перегляд регуляторних актів, що здійснюється регуляторними органами в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені законодавством України. Регуляторні дії НБ України впливають на рівень інфляції, економічне зростання і зайнятість через трансмісійний механізм монетарної політики, тобто систему каналів, за якими дії центрального банку передаються до економіки.

На теперішній час актуальною є проблема розуміння змістовних особливостей регуляторної діяльності НБ України, її ролі серед інших видів діяльності зазначеного органу, а також особливостей правового регулювання досліджуваного виду діяльності.

Вивченню окремих аспектів, пов'язаних з регуляторною діяльністю НБ України, у своїх працях приділяли увагу М. Агарков, Є. Андрущак, О. Барановський, О. Вовчак, Л. Воронова, Д. Гетманцев, Н. Гребеник, В. Грушко, І. Заверуха, А. Екмалян, Л. Єфімова, В. Кротюк, М. Крупка та інші. Водночас у більшості сучасних наукових праць окреслена тема висвітлюється фрагментарно, хоча вона має важливе наукове і практичне значення.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є поглиблення теоретичних, організаційно-методичних положень та розробка практичних рекомендацій з удосконалення теоретичних положень щодо формування регуляторної політики НБ України.

Відповідно до поставленої мети сформульовано **завдання**, які обумовили логічну структуру та послідовність їх вирішення:

дослідити сутність/категорії/поняття/складові. Законодавчо нормативне забезпечення регуляторної політики в Україні. (Еволюція регуляторної політики НБУ(Історичні етапи змін);

охарактеризувати основні концепції та теорії вивчення тематики;

вивчити зарубіжний досвід розвитку та реалізації державної регуляторної політики;

сутність понять регуляторної політики;

дослідити регуляторну політику щодо монетарної політики та банківського сектору;

охарактеризувати валютну політику НБУ в сучасних умовах;

здійснити порівняльний аналіз Регуляторної політики з міжнародними стандартами;

дослідити стратегію забезпечення стабільності фінансової системи України.

охарактеризувати сучасні підходи до оцінювання фінансової стійкості банків . Чинники впливу на фінансову стабільність.

Об'єкт дослідження - процес формування регуляторної політики НБ України

Предмет дослідження - сукупність теоретичних, методичних, організаційних та практичних питань формування регуляторної політики НБ України

Методи дослідження. В основу дослідження покладені загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, використання яких зумовлено поставленою метою та завданнями кваліфікаційної роботи. При розгляді понятійно-категорійного апарату, який формує теоретичний базис дослідження, використано методи аналогії, теоретичного узагальнення, систематизації, абстрактно-логічні методи.

Інформаційною базою дослідження є чинна нормативно-законодавча база, монографії, підручники, навчальні посібники, наукові статті та публікації вітчизняних і зарубіжних вчених у межах досліджуваної проблематики, фахові

наукові журнали, тези доповідей, дані офіційних сайтів у мережі Інтернет, статистика спеціалізованих порталів, а також результати власних досліджень та спостережень автора

Структура та обсяг. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЯТОРНИХ ПОЛІТИК ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ

1.1 Сутність регуляторної політики

Національний банк впливає і контролює ринки за допомогою різних інструментів. Є грошово-кредитна політика, за якої Національний банк впливає на рух ринку, змінюючи приплив і доступність валюти. Є фіскальна політика, яка визначає, який вид підприємницької діяльності буде заохочуватися та підтримуватися. Крім того, існує регуляторна політика – коли уряд створює адміністративне законодавство та регуляторну політику для регулювання підприємницької діяльності. Регуляторна політика є набагато більш прямою, ніж фіскальна чи грошово-кредитна політика, оскільки вона чітко обмежує та дозволяє ділову діяльність і визначає межі прийнятних процесів і стратегій.

Головні організаційні та правові засади здійснення регуляторної політики в державному управлінні визначаються Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», №1160-IV від 11.09.2003 року [10]. Під принципами, в даному випадку, розуміються загальні вимоги, що є пріоритетними, хоча розглянутий Закон України почав діяти з початку 2004 року, однак, Д. Ляпін та М. Серєда у [11] зазначають, що тривалий час існуюча система державного управління, внаслідок своєї не реформованості лише імітувала виконання його принципів та положень. Робота цих авторів була проведена за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), а тому носила не заангажований характер.

Д. Ляпін стверджує, що основою регуляторної політики є системний аналіз, який базується на методах аналізу та синтезу, статистики й економетрики. У своєму визначенні понятійного апарату він керується нормами закону [10]. Основним контролером ефективності регуляторної політики автори вбачали незалежні аналітичні центри, бізнес-асоціації та інші неурядові організації. В якості причин низької якості правового забезпечення, вони відмічали повну закритість державних органів від громадян, в ході подання, обговорень та прийняття рішень. Н. Шибаєва, аналізуючи роботи вітчизняних науковців, у

своєму дослідженні [5] зазначає, що визначення поняття регуляторної політики повинно виходити з теоретико-пізнавального рівня його використання, на основі відповідної методологічної бази.

У широкому розумінні, автор визначає дану категорію, як сукупність всіх форм реалізації державної політики та відповідних інструментальних засобів, з метою координаційного впливу на господарську діяльність та соціально-економічний розвиток.

У вузькому розумінні, трактування регуляторної політики Н. Шибасової збігається з Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [10]. Перевагами такої класифікації автор вбачає розмежування економічної та правової площини у використанні даного терміну.

Окрема увага в роботі [5] приділяється порівняльному аналізу принципів регуляторної політики в Україні та інших країнах світу. Автор погоджується з доцільністю пропозицій, щодо включення інших принципів, таких як: швидкість реагування, наукова обґрунтованість та компетентність. Однак, першочерговим завданням вбачає виконання вже існуючих.

Проводячи критичний аналіз наукових робіт за кожним з цих напрямків, С. Мороз [12] висловлює своє позитивне ставлення до визначення сутності регуляторної політики в інтерпретації Європейської комісії. В даному контексті, це означає діяльність, що призводить до зростання ефективності та якості державного управління на всіх рівнях самоврядування та повинна здійснюватись на постійній основі.

Причому, в останні роки така концепція «якісного регулювання» поступово змінюється на «розумне регулювання». Основною відмінністю розумного регулювання є повне супроводження правових актів на всьому їхньому життєвому циклі, зокрема: розробка, впровадження, оцінка результатів та коригування у разі необхідності. Обов'язковою складовою даної концепції є чітко визначені соціально-економічні цілі, які повинні вирішуватись певним нормативно-правовим актом. Автор зазначає, що подібна

практика регуляторної діяльності в Україні не використовується й на сьогоднішній день.

У підсумку, С. Мороз пропонує власне визначення регуляторної політики, з позиції розвитку малого підприємства – це розробка необхідного правового середовища, яка регулює діяльність малого бізнесу та її адміністрування, а також забезпечує зростання його присутності в економіці країни. В продовження останнього дослідження, Г. Разумова в роботі [13] також погоджується з думкою про те, що регуляторна політика в Україні потребує суттєвого вдосконалення, оскільки не відповідає основним принципам доцільності та ефективності. З цією метою вона пропонує вивчати зарубіжний досвід її реалізації.

Таким чином, сполучення значень цих ознак дозволяє чітко визначити понятійний апарат, в залежності від цілей дослідження. На основі зарубіжного досвіду Г.Разумова робить висновки, що регуляторна політика в США та країнах Європейського Союзу має спільні пріоритети, а саме: зменшення навантаження на реальний сектор економіки через прозорість прийняття рішень; мінімізація державного впливу в тих сферах, де ринкові механізми саморегуляції в автоматичному режимі балансують ринок.

Зважаючи на те, що зовнішня політика та довгострокова стратегія розвитку України орієнтована на більш повну інтеграцію та взаємодію з країнами Євросоюзу, вказаний вектор реформування вітчизняної регуляторної політики також повинний бути спрямований у даному напрямку. На сьогоднішній день, за твердженням науковця, в Україні існує диспропорція між ринковими та державними механізмами управління, які пов'язані з надмірними повноваженнями останніх.

В даному контексті, ми маємо спільні риси з регуляторною політикою пострадянських країн Євразії, де в останні десятиліття відбувається перехід від планової до економіки змішаного типу. Національну економіку, як об'єкт

регуляторної політики, також в своїх роботах досліджували Р. Радейко, Л. Вдовиченко та інші вітчизняні науковці [1; 14; 15; 16].

Авторське формулювання даного поняття в роботі [15] дещо відрізнялось від загальноприйнятих підходів та передбачало безперервне формування державними інституціями методологічної бази для здійснення регуляторних повноважень. Р. Радейко відзначає, що в Україні після 2010 року даний процес почав носити системний характер та має певні успіхи в контексті дерегуляції різних секторів економіки. В свою чергу, Л. Вдовиченко зазначає близькість понять державного управління та державного регулювання національною економікою, однак, останнє є більш вузьким за функціональним призначенням.

Згідно теорії менеджменту, функціями управління є: планування, організація, координація, мотивація та контроль. З іншої сторони, регулювання передбачає лише адаптацію економічної системи до змін зовнішнього та внутрішнього середовища. Далі, державне регулювання забезпечується через правові та економічні регулятори. Перші визначають правила та обмеження щодо здійснення господарської діяльності, а другі – спрямовують соціально-економічний розвиток країни в напрямку, визначеному стратегією.

Серед основних проблем сучасного інституційного середовища науковець відмічає наступні: – не відповідність великої кількості регуляторних актів принципу збалансованості, внаслідок чого порушуються інтереси певних фізичних чи юридичних осіб; – низька якість підготовки та ефективність правових актів, внаслідок дублювання, внутрішніх протиріч, неоднозначності тлумачень та спрямованості недосягнення другорядних цілей.

З урахуванням вищесказаного, актуальним завданням є найшвидше впровадження концепції «розумного регулювання» та проведення аудиту діючого нормативно-правового забезпечення.

Також автор докладно зупиняється на необхідності подальшого впровадження новітніх інформаційних технологій в практику державного управління, а саме, електронного урядування та систем моніторингу ефективності прийнятих правових актів.

Вивчаючи сучасні підходи до оцінки ефективності регуляторної політики, В.Криленко в роботі [7] зазначає, що фундаментальною проблемою в цьому напрямку досліджень є велика кількість факторів, методів та інструментальних засобів, що характеризуються динамічністю в часі та високим рівнем різноманітності.

Саме тому, вирішальну роль при вирішенні даного завдання повинне відігравати методологічне упорядкування складових регуляторної політики. Ще одна проблема, на яку звертає увагу В. Криленко, пов'язана зі значними часовими лагами запізнення, що є характерними для макроекономічних систем, від моменту прийняття рішень до отримання результатів їхнього впровадження. Це призводить до того, що регуляторні заходи можуть давати непередбачуваний соціально-економічний ефект. Для оцінки ефективності такої політики, автор пропонує використовувати середньозважений показник на основі трьох складових:—рівня відповідності фактичних значень цільових індикаторів до їх планового рівня, в межах стратегії розвитку—мінімізації витрат бізнесу та регуляторних органів;—досягнення найкращого рішення з множини альтернативних тощо. На мою думку, такий підхід має певні недоліки на методичному рівні. Зокрема, регуляторна політика в країнах ЄС орієнтована не на мінімізацію втрат, а на максимізацію корисного ефекту від її впровадження. Наприклад, зменшення податкового тиску буде мати негативний вплив на формування доходів бюджетів всіх рівнів в короткостроковій перспективі.

В той же час, питання практичного перегляду регуляторних актів, як необхідної умови забезпечення їх ефективності, у вітчизняному науковому просторі майже не розглядаються. Фактично, автор знову робить акцент на необхідності запровадження елементів концепції «розумного регулювання».

Таким чином, проведене дослідження понятійного апарату, сутності та ролі регуляторної політики в розвитку національної економіки та окремих її секторів показав, що серед вітчизняних науковців не існує узгодженої думки щодо її визначення. Фактично, у більшості робіт за основу береться Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [10].

Далі, в залежності від об'єкту управління, кожний автор адаптує законодавче визначення регуляторної політики, з урахуванням її принципів, до своєї конкретної ситуації. В результаті, як свідчить аналіз, на виході ми отримуємо велику кількість подібних формулювань, які в тій чи іншій мірі відрізняються одне від одного.

Такі відмінності іноді є достатньо вагомими, на що звертає увагу в своїй роботі Г. Разумова [4]. Для вирішення вказаної проблеми, нею було запропоновано провести чітку класифікацію регуляторної політики за множиною ознак. На мою думку, такий підхід є найбільш доцільним та виправданим в даній ситуації й потребує подальшої розробки й вдосконалення. З іншої сторони, майже ніхто з авторів не звертає увагу на тому, що будь-який об'єкт державного управління є динамічною економічною системою, показники функціонування якого постійно змінюються в часі.

Кожний майбутній стан такої системи залежить від її поточного стану, зовнішніх та внутрішніх факторів, а також управлінського впливу. З точки зору системного аналізу та методології функціонального моделювання, система управління таким об'єктом має назву регулятора та забезпечує її адаптивні властивості за допомогою зворотного зв'язку.

Оскільки органи державного управління фізично не можуть регулювати діяльність всіх без винятку суб'єктів господарювання у ручному режимі, в якості регулятора такої системи на макрорівні виступає нормативно-правове поле. Саме воно визначає правила функціонування ринку, права та обов'язки всіх сторін, а також взаємні відносини між ними. В той же час, в рамках

здійснення державної регуляторної політики, існуюче нормативно-правове поле, само по собі є об'єктом управління.

Регулятором, в даному випадку є державні органи, які наділені цими функціями, у відповідності до Закону України [10].

Таким чином, ми отримуємо складну динамічну систему з декількома рівнями управління:—перший рівень управління, безпосередньо представляє собою державну регуляторну діяльність, де об'єктом виступає нормативно-правове поле, а регулятором –державні органи;—другий рівень управління забезпечує соціально-економічний розвиток в бажаному напрямку, де об'єктом виступає національна економіка або окремі її сектори, суб'єкти малого підприємництва тощо.

Відповідно, регулятор представлений існуючим нормативно-правовим полем. На мою думку, майбутня формалізація даного підходу при визначенні регуляторної політики дозволить встановити причинно-наслідковий взаємозв'язок між державним управлінням та розвитком економіки й забезпечити ефективність такої діяльності.

1.2 Основні концепції та теорії вивчення тематики стосовно регуляторної політики центральних банків

За даними М. А. Погрібняка (2008) нормативна політика держави - це політика, спрямована на підвищення якості державного та місцевого управління в економічній діяльності.

В. А. Занфіров (2006) досліджує державну регуляторну політику в регіональний рівень як сукупність різних пар систематичного впливу. С. М. Кулик (2007) дає визначення держави регуляторна політика у сфері малого підприємництва як планова програма реалізації стратегічних і поточних цілей, цінності та дії органів влади для координації та регулювання малого бізнесу.

Т. М. Кравцова (2004) розглядає регуляторну політику як «дорожній знак» для органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямований на забезпечення ефективного державного впливу на економічні та соціальні процеси. Державна регуляторна політика з правової точки зору досліджується такими авторами, як А. Х. Юлдашев (2005), В. А. Малиги (2011) та ін.

Правознавці вважають нормативну політику (регуляторну діяльність) як діяльність із встановлення стандартів державного управління, а також вивчають питання регулятивної політики відповідно до чинного законодавства, аналізуючи ефективність та коригування нормативних актів.

Вагомий внесок у дослідження регуляторної політики в економічних відносинах зробили вчені-економісти Т.М. Мельник та О.С. Головачова (2015) та Білозір Л.М. (2008). Т.М. Мельник і О.С. Головачова (2015) аналізує регуляторну політику, налаштування напрямки зовнішньоекономічної діяльності, враховуючи процеси інтеграції облікових записів [16, с .34].

Дослідник В.І. Ляшенко (2008) досліджує державну регуляторну політику в секторі малого бізнесу та не припиняє державну регуляторну політику як «напрямок державної політики, яка передбачає вдосконалення прав регулювання відносин господарської діяльності та адміністративні відносини контролюючих органів та інших держав органів і малого підприємництва, запобігати усиновленню невідповідні та неефективні нормативні акти, зменшити державне втручання в діяльність суб'єктів господарювання, а також усувати законодавчі бар'єри для економічної діяльності».

Регуляторну політику досліджують і зарубіжні вчені, розглядаючи, наприклад, спортивні змагання з точки зору прямого регулюючого впливу держави. Наступні впливи викладено: визначення якості реалізованої продукції протягом події; стандарти якості використовуваного посуду; транспорт, який використовується для пересадок і т. д. Наголошується, що навіть часові пояси регулюються урядом. Отже, регуляторна політика розглядається як контроль і обмеження ділової практики, спрямовані на досягнення ефективності та справедливості наданих конкурентоспроможністю торгівлі та захистом

вразливих верств населення аспекти, здебільшого реалізовані в контексті групової політики.

Тим часом значний вплив бізнес-лобі на регуляторну політику, яка зачіпає їхні інтереси, підкреслено (Nowaczyk, 2015). Важливим аспектом розуміння регуляторної політики є її визначення як форми публічної політики, як М.А. Eisner, Дж. Воршем, Е.Дж. Рінгквіст (2006) наполягає. К.Дж. Майєр (1985) визначає регулювання як спробу уряду контролювати поведінку громадян, корпорацій керувати державними установами.

Th.J. Лоуї (1979) виділяє регулятивну, розподільну та перерозподільні державні реформи. Регуляторна політика розглядається як відповідність законодавству, наприклад законодавству про працю, громадянські права, екологічні норми і т.д. Він дотримується принципу перерозподілу багатства.

Порівнюючи українську парадигму регуляторної політики та бачення зарубіжних дослідників, слід виділити деякі особливості бути прийняті до уваги. По-перше, українські дослідники – не розглядати регуляторну політику як державну політику. Перетворення державного управління в державне один досить повільний, хоча прозорий процес впровадження поступово впроваджується в українське суспільство. По-друге, процеси державної регуляторної політики в Україні досить специфічні. Розвинені європейські країни, сформувавши свої національні економіки на ринкові принципи державного регулювання, склалися (інформаційні, правові, організаційні, фінансово-економічні та аналітичний (методи аналізу)). Слід підкреслити що детально розглянуті функції (цільова, стимулююча, регулюючий, коригувальний, соціальний, безпосередній контроль ринку сектора економіки, контролінг, забезпечення) дозволить досягнення цілей, тобто створення належних умов життя, забезпечення економічного зростання та інтеграції з метою реалізувати наміри держави.

Реалізація регуляторної політики включає наступні етапи: започаткування, розвиток, становлення, впровадження та оцінка ефективності. Автори пропонують поділяють принципи регуляторної політики на дві групи: загальні

(гуманізм, демократизм, законність, конституційність і соціальна справедливість) і специфічні (ефективність, доречність, адекватність, прозорість, збалансованість, предиктатність, врахування громадської думки, соціальне партнерство, швидкість, об'єктивність, справедливість, наукова обґрунтованість, компетентність, відповідальність).

Сучасні дослідження є як традиційними (правовими, економічними та адміністративні) і вказівні, неофіційні (пропаганда) і конкретні. Всі згадані засоби повинні визначати ефективність регуляторної політики. Загальна схема засобів регуляторної політики запропонована автором (І.В. Колупаєва, 2014). Особливу увагу приділено важелям, оскільки вони виконують роль діючих елементів засобів функціонування, які запускають усі ці інструменти та дозволяють досягти цілі [16, с .15].

Комплексна система засобів передбачає механізм регуляторної політики, який включає принципи, методи, функції, цілі, забезпечення (інформаційні, правові, організаційні, фінансово-економічні та аналітичні) процеси реалізації регуляторної політики та її важелі.

Науковець Frederic S. Mishkin у своєму дослідженні "The Role of Central Banks in Financial Stability" досліджує еволюцію ролі центральних банків у підтримці фінансової стабільності. Обговорюються інструменти, які використовують центральні банки для управління фінансовими кризами, зокрема монетарна політика, макропруденційна регуляція та нагляд за фінансовими установами. Окремо розглядається роль центральних банків у кризі 2007-2008 років, включаючи застосування нетрадиційних інструментів монетарної політики.

Mishkin підкреслює важливість узгодження монетарної та макропруденційної політики. Відзначає, що після кризи 2007-2008 років центральні банки, такі як ФРС, ЕСВ та Банк Англії, стали більш активно використовувати інструменти макропруденційної політики для запобігання

системним ризикам. Автор також вказує на виклики, з якими стикаються центральні банки, зокрема конфлікти між цілями монетарної та макроруденційної політики.

В свою чергу Frederic Boissay та Fabrice Collard в роботі "Central Bank Independence and Macro-Prudential Regulation" вказують на те, що незалежність центрального банку є критично важливою для ефективного впровадження макроруденційної політики. Висновують, що незалежні центральні банки мають більше можливостей для проведення політики, спрямованої на довгострокову фінансову стабільність, не піддаючись політичному тиску. Обговорюються переваги та недоліки різних ступенів незалежності центральних банків.

Робота "Central Bank Regulation and the Financial Crisis: A Comparative Analysis" авторів Howard Davies та David Green підкреслює важливість адаптації регуляторних політик до нових економічних умов та ризиків. Вони зазначають, що центральні банки мають бути більш прозорими та підзвітними у своїх діях для забезпечення довіри з боку громадськості та ринків. Автори також акцентують на важливості міжнародної співпраці для ефективного регулювання глобальних фінансових ринків.

1.3. Зарубіжний досвід розвитку та реалізації регуляторної політики центральних банків

Розглянемо для початку досвід побудови регуляторної політики європейських країн. В. Павленко, досліджуючи відмінності регуляторної політики країн Західної Європи, виокремлює німецьку модель (Німеччина, Австрія, Франція, Бельгія, Нідерланди та Швейцарія) та скандинавську модель (скандинавські країни, частково Іспанія та Португалія) [3].

Німецька модель передбачає сполучення свободи підприємництва з соціальними зобов'язаннями держави, яка покликана гарантувати кожній особі мінімальний рівень матеріального добробуту та створити умови для розвитку її особистості. Водночас здійснюється жорсткий контроль над бюджетними доходами та витратами.

У звіті Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) зазначено, що Німеччина зробила кілька покращень у регуляторній політиці, врахувавши рекомендації ОЕСР: акцентувала особливу увагу на зниженні витрат на регулювання, запровадила правило «One-In, One-Out» у 2015 році (головне завдання правила – зменшення витрат та обсягу регулювання й досягнення прогресу у довгостроковій перспективі, використовуючи регулювання лише як крайній засіб), відкрила доступ до проектів нормативно-правових актів, залучила зацікавлені сторони до розробки регуляторних актів тощо [4]

Регулятивна роль держави у Франції реалізується через програмування і планування розвитку національної економіки, для чого було створено спеціальні офіційні органи, котрі розробляють плани розвитку економіки, спрямовані на розробку нових технологій, проведення науково-дослідних робіт тощо. Регуляторна політика Франції у своєму розвитку пройшла три етапи [3]: 1) післявоєнний період, для якого характерне достатньо сильне втручання в економіку органів управління, прийняття обов'язкових для підприємств планів; 2) індикативне планування, яке давало змогу координувати позиції держави і приватного підприємництва; 3) стратегічне планування, впровадження якого було викликано зближенням національного ринку з ринками інших європейських країн.

З 2013 року Франція докладает великих зусиль щодо спрощення регуляторної діяльності. Програма 2017 року «Громадські дії 2022» визначає спрощення адміністративності як одну з п'яти пріоритетних дій. Франція також запровадила підхід до компенсації регуляторних норм «one-in, two-out» в 2017 році, згідно якої введення одного регуляторного акту має супроводжуватися виведенням з дії якнайменше двох інших застарілих актів регулювання. Проте,

Франція не вимагає залучення зацікавлених сторін та широкої громадськості для розробки нових законів, за винятком екологічного регулювання. Неформальні консультації та консультації через консультативні комітети, однак, є частими. Франція могла б зробити державні консультації більш міжгалузевою та систематизованою практикою для повного використання переваг залучення зацікавлених сторін.

Що стосується скандинавської моделі, то, як стверджує В. Павленко, це «найдемократичніша модель економічного й політичного розвитку регульованої ринкової економіки, що ґрунтується на плюралізмі форм власності й економічної влади (при недопущенні її концентрації в руках підприємців і профспілок) та соціалізації сфери розподілу» [3].

Метою регуляторної політики Фінляндії є створення сприятливого регулювання, дерегуляція та зменшення адміністративного навантаження. Регуляторне навантаження підприємств у Фінляндії виходить від усіх рівнів управління: місцевого, регіонального, державного та рівня ЄС. Воно стосується таких напрямів [5]: політика в сфері праці; система оподаткування; галузеве законодавство; дозвільна документація; стандарти, що стосуються безпеки, охорони навколишнього середовища, охорони здоров'я тощо. Витрати, пов'язані з дотриманням регуляторних норм є більшими для малих підприємств через обмежені ресурси (кадрові, фінансові).

Водночас регуляторне навантаження вважається найважчим серед компаній, що працюють у сфері соціального та медичного обслуговування, туризму, будівництва та транспорту. Спрощення залишається наріжним каменем регуляторної політики Швеції. Зокрема, підвищена увага приділяється спрощенню регулювання за двома напрямками: «Краще обслуговування» та «Більш придатні правила».

Уряд намагається контролювати зусилля кращого обслуговування, визначаючи, наскільки простіше та швидше стає подання інформації та отримання відповіді. В області впровадження більш придатних правил, мета полягає в тому, щоб переорієнтувати регулювання на сприяння економічному

зростанню та зменшенню витрат, пов'язаних з дотриманням регуляторних норм для бізнесу.

Для формування регуляторної політики у країнах Західної Європи характерні два періоди [3]: 1) інтенсивний – особливо протягом довоєнного та післявоєнного періодів Другої світової війни, коли у розвитку господарських систем спостерігалось широке використання кейнсіанських підходів; 2) дерегулювання – супроводжувалось приватизаційними процесами та зменшенням державного втручання в економічні процеси. Американська модель державного регулювання передбачає стимулювання підприємницької активності в пріоритетних галузях національної економіки.

Її відмінною рисою є тотальний держаний контроль над процесом формування доходної частини бюджету та над нецільовим використанням його витратної частини, рівнем корупції. В ході реалізації регуляторної політики як всередині країни, так і за кордоном чергується застосування адміністративних та ринкових інструментів.

Регуляторна політика США, як і країн Західної Європи, розвивалась еволюційно з 70-х років ХХ ст. Кожна зміна керівництва країни відзначалась змінами регуляторної політики, впровадженням нових методів та інструментів регулювання. Механізм регуляторної політики США представляє собою ефективну модель ринкового саморегулювання, яке доповнюється державним регулюванням, що засновано на стимулюванні концентрації фінансового капіталу.

Для механізму регуляторної політики США та країн Західної Європи на сучасному етапі властива оптимізація регуляторної політики, яка полягає у поєднання державного регулювання з ринковим саморегулюванням. Крім того, в процесі державного регулювання, орієнтованого на забезпечення прогресивних змін розвитку національної економіки, використовуються стимулюючі й стримуючі засоби та інструменти впливу на розвиток економіки. Відмінності пов'язані з наявністю розбіжностей між пропорціями державного та ринкового

механізмів регулювання, широтою повноважень державних регуляторних органів в сфері регулювання процесів, що відбуваються в державі.

Щодо моделі регулювання євразійського типу, то при усіх спільних рисах, пов'язаних з переходом країн, що його представляють, від планової економіки до змішаних господарських систем з домінуванням стратегічного регулювання, такі країни мають різний ступінь державного регулювання, а отже й певні особливості регуляторної політики.

Регуляторна політика Китаю заснована на залученні інвестицій, орієнтації на експорт та використанні дешевої робочої сили. В цій країні здійснюється планомірна реалізація концепції ринкового соціалізму. Китайській регуляторній політиці притаманний жорсткий контроль над бюджетними доходами та витратами, а також свобода використання прибутків, що отримують державні підприємства. Велика увага приділяється розвитку фондового ринку та активізації його впливу на інвестиційну діяльність державних підприємств шляхом акціонування. На стимулювання експорту сировинних ресурсів та протекцію розвитку машинобудівного комплексу орієнтована регуляторна політика Узбекистану. Її відмінними рисами є сильне державне регулювання економіки при наявності значного державного сектору та жорсткого державного контролю, що розповсюджується на різні сфери діяльності господарюючих суб'єктів.

В Туркменістані в рамках регулювання також сполучаються планові та ринкові інструменти регулювання господарської діяльності. Державне регулювання здійснюється в формі забезпечення повної зайнятості та вирішення окремих соціальних питань населення (безкоштовне забезпечення населення електроенергією, природним газом, водою та сіллю).

В Казахстані сформована більш ліберальна економічна система, яка поєднує сировинну спрямованість з певним стимулюванням інноваційних проєктів. Державне регулювання здійснюється в формі індикативного планування та селективної підтримки паливно-енергетичних, металургійних підприємств, а також сільського господарства. Щодо азіатських країн, то підхід

до побудови регуляторної політики в них дещо різниться. Мета регуляторної політики Індонезії – прискорення національних стратегічних секторів і проектів, підвищення конкурентоспроможності індонезійського бізнесу, залучення інвестицій і впорядкування правил; спрощення та вдосконалення адміністративних процесів і правил [12, с .49].

Головною метою регуляторної політики Філіппін є зміцнення бізнес-клімату та підвищенні конкурентоспроможності економіки шляхом запровадження регуляторного середовища, що сприяє веденню бізнесу.

Пріоритетним завданням є: зменшення та запобігання регуляторному навантаженню, спричиненому непотрібним (надмірним) регулюванням, що збільшує витрати на дотримання вимог окремими особами, бізнесом і державою; скорочення адміністративного тягаря та бюрократичної тяганини.

Мета регулювання В'єтнаму – підвищення ефективності управління та адміністративних процесів, включаючи раціоналізацію ділової та інвестиційної регуляторної бази. Цікавим є досвід Японії у розробці та реалізації регуляторної політики. Завдяки державній протекціоністській політиці, а також поєднання в державній регуляторній політиці діяльності урядових та підприємницьких структур в Японії в різні періоди розвитку відбулося становлення таких стратегічно важливих галузей, як металургія, залізниця, електроенергетика, хімія (50-ті рр. ХХ ст.), синтетичних матеріалів, нафтопереробка та нафтохімія, загальне машино- та автомобілебудування, радіоелектронна промисловість (60-ті рр. ХХ ст.), наукомісткі галузі (1970-1980-ті рр.).

Регуляторна реформа Японії спрямована на ринково орієнтоване регулювання, децентралізацію повноважень центрального уряду та зменшення адміністративного втручання центрального уряду. В Японії та Південній Кореї, де основною регуляторною проблемою було надмірне регулювання й державне втручання в економіку, основний акцент було зроблено на зниження економічної ролі держави за допомогою дерегулювання [7].

Японія доклала значних зусиль для покращення свого регуляторного середовища. У 2017 році уряд підкреслив свою прихильність до регуляторної реформи, запровадивши Базову програму зменшення адміністративного навантаження.

Програма пов'язана зі стратегією оживлення Японії (2016) та спрямована на впровадження нових рамок, принципів та механізмів регуляторної та інституційної реформи з метою досягнення намічених цілей та завдань програми до 2019 року. Японія також переглянула свої керівні принципи щодо впровадження оцінки регулювання у 2017 році, а також додатково впровадило практику збору інформації щодо оцінки регуляторних актів за критеріями кількісного визначення та кваліфікації наслідків та витрат, включаючи різні методи та процеси, які міністерства можуть прийняти за конкретних обставин. Настанови 2017 року також чітко визначають необхідність проведення подальших оцінок нормативно-правових актів протягом п'яти років з моменту їх застосування.

Розроблено та введено в дію інтерактивний веб-сайт доступний громадськості для доступу до відповідних документів, таких як оцінка впливу, та надання коментарів до проектів підзаконних актів [8]. Південнокорейська модель регулювання передбачає найбільш гармонійне сполучення планового та ринкового господарських процесів. Державне регулювання здійснюється в формі наявності авторитарних урядів, активної підтримки експорту та залучення технологій (як промислового обладнання, так і ноу-хау), створення соціальної інфраструктури та державного контролю цін на експортну продукцію. Здійснюється централізоване планування з використанням цільових програм та суворої системи персональної відповідальності.

Регуляторне середовище: - сегментарне (охоплює окремі сфери або кілька сфер), в т.ч. галузево-орієнтоване (спрямоване на регулювання окремих найбільш пріоритетних галузей економіки), підприємницько-орієнтоване (спрямоване на підтримку розвитку малого та середнього бізнесу), інноваційно-орієнтоване (спрямоване на підтримку розробки та впровадження інновацій);

соціально-орієнтоване або екологічно-орієнтоване (спрямоване на дотримання соціальних та екологічних стандартів) проявляється на досить нетривалому проміжку розвитку країн, тому належність регуляторного середовища країни до такого типу важко ідентифікувати; - комбіноване – охоплює декілька сегментів (характерне для більшості країн); - всебічне – охоплює більшість або усі сегменти (застарілий підхід до регуляторної політики, зокрема в країнах, де домінував тоталітарний режим).

Належність повноважень зі здійснення регуляторної політики за рівнями регулювання: - регуляторна політика здійснюється на державному рівні (повна централізація); - повноваження зі здійснення регуляторної політики передаються на регіональний чи місцевий рівень (повна децентралізація); - регуляторна політика здійснюється на різних рівнях (комбінований підхід з різним ступенем децентралізації).

Інституційний статус регуляторних органів: - державні органи, в т.ч. президент або уряд країни, окремі міністерства або відомства; - комісії та комітети підпорядковані органам влади; - дорадчі органи та агентства; - об'єднання представників бізнесу та громадськості. 6. Основні методи та інструменти регуляторної політики: - за характером впливу – стимулюючі, регламентуючі, обмежуючі, стримуючі; - за способом дії – економічні, адміністративні, правові; - за дією – прямі та опосередковані.

У результаті дослідження визначено послідовність імплементації зарубіжного досвіду регуляторної політики, що ґрунтується на його узагальненні та, на відміну від інших, дозволяє отримати систематизоване уявлення про регуляторну політику зарубіжних країн за основними аспектами, такими як мета, моделі, що використовуються, специфіка формування регуляторного середовища, органи, що мають повноваження зі здійснення регуляторної політики за рівнями та їх інституційний статус, основні методи та інструменти. Запропонована послідовність імплементації зарубіжного досвіду регуляторної політики дозволяє на основі критичного аналізу обрати орієнтири для вітчизняної регуляторної політики.

РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ НБУ

2.1 Еволюція регуляторної політики НБУ

У сучасних дослідженнях, присвячених регуляторній політиці, відсутня інтегральна точка зору щодо визначення цього терміна як економічної категорії, і, як наслідок, відсутні чітко визначена сфера її застосування та показники ефективності. Серед досліджень, присвячених цій проблематиці, заслуговує уваги ґрунтовний та всебічний аналіз визначень регуляторної політики, проведений І. Колупаєвою.

Науковець зауважує, що більшість визначень регуляторної політики має вузьку, переважно галузеву спрямованість. Ми також пропонуємо власне визначення регуляторної політики як наряду державної політики, яка передбачає синтез правового та економічного регулювання відносин між суб'єктами підприємницької діяльності, а також адміністративних та економічних відносин між регуляторними органами та іншими органами влади й суб'єктами підприємництва, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та використання податкових важелів як основного інструменту державного регулювання, який спрямований на стимулювання легальної господарської діяльності суб'єктів господарювання та детінізації бізнесу [8].

Таке визначення, на наш погляд, не містить стратегічної мети втручання держави у перебіг економічних процесів – оптимізацію функціонування ринкового механізму для максимізації суспільного добробуту, вона заміщується на стимулювання легальної господарської діяльності та детінізацію бізнесу. До того ж регуляторна політика дещо ототожнюється із бюджетно податковою: у якості основного інструмента виступають податкові важелі.

Вважаємо, що кожен із варіантів тлумачення регуляторної політики є доцільним лише на чітко визначеному теоретико-пізнавальному рівні використання цієї категорії, тобто у кожному випадку те чи інше тлумачення регуляторної політики повинно мати відповідне методологічне обґрунтування. Пропонуємо визначати регуляторну політику у широкому та вузькому розумінні.

Так широке розуміння регуляторної політики означає фактично всі форми реалізації державної політики загалом, сукупність напрямів і форм, методів інструментів, які застосовує держава з метою координувального впливу на економічну діяльність та життєдіяльність суспільства.

Державна регуляторна політика – це складова та водночас відносно самостійний напрям у системі державного регулювання економіки, який ґрунтується на певних принципах, використовує специфічні методи, спрямовані на підвищення ефективності функціонування соціально-економічної системи, та передбачає взаємодію органів державної влади, органів місцевого самоврядування, економічних суб'єктів, їх об'єднань, громадянського суспільства з метою узгодження інтересів та досягнення цілей економічного розвитку.

У випадку тлумачення регуляторної політики у вузькому розумінні, регуляторна політика розглядається не загалом, а диференційовано: як сукупність відносин між державними органами, які мають законодавчо визначені повноваження, та суб'єктами господарювання. Ці повноваження здійснюються за допомогою відповідних методів, які впливають на суб'єктів господарювання, при цьому вплив підлягає удосконаленню (у тому числі шляхом дерегуляції) для стимулювання економічної діяльності.

Вузьке розуміння регуляторної політики збігається із правовим змістом державної регуляторної політики, визначеним Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [10]. Відповідно до цього Закону, державна регуляторна політика як напрям державної політики спрямована на: вдосконалення правового регулювання господарських відносин; удосконалення адміністративних відносин між

регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання; недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів; зменшення втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання; усунення перешкод для розвитку господарської діяльності.

Запропоноване визначення регуляторної політики дозволяє розмежувати використання терміну в економічній та правовій площині, також використовувати його як для аналізу впливу на економічну діяльність загалом, так і з урахуванням специфіки певної галузі економіки. Але аналізу впливу регуляторної політики на економічну діяльність передують процес формування та реалізації регуляторної політики. У процесі формування регуляторної політики важливе місце займають принципи.

Принцип (лат. *princĭpĭum* – основа) – це твердження, яке сприймається як головне, важливе, суттєве, неодмінне або, принаймні, бажане. Це загальні вимоги до побудови теорії, сформульовані як те первинне, що лежить в основі певної сукупності фактів. При характеристиці різноманітних систем принципи відображають ті складові, що відповідають за ефективне функціонування системи, без яких вона не виконувала б свого призначення.

У науці принципами називають загальні положення, які повинні задовольняти гіпотези або теорії. Принципи обираються не довільно, а формулюються в процесі пошуку істини, а тому можуть виникати, змінюватися і втрачати актуальність [11].

Відповідно до чинного законодавства принципами державної регуляторної політики є:

- доцільність – обґрунтування необхідності державного регулювання господарських відносин з метою вирішення проблеми;
- адекватність – відповідність форм та рівня державного регулювання господарських відносин потребі у вирішенні проблеми та ринковим вимогам з урахуванням усіх прийнятних альтернатив;

– ефективність – забезпечення досягнення внаслідок дії регуляторного акту максимально можливих позитивних результатів за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян та держави;

– збалансованість – забезпечення у регуляторній діяльності балансу інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави;

– передбачуваність – послідовність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, а також планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дозволяє суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності – прозорість та врахування громадської думки – відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах їх регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності [10].

Як зазначає О. Жулінська, існує небагато публікацій, присвячених порівнянню реалізації регуляторної політики в Україні та за кордоном [2]. Серед них праці М. Погребняка, А. Шульги. Так А. Шульга розглядає основні напрямки та проблеми забезпечення прозорості у діяльності урядових структур країн ЄС та інших альтернативних варіантів замість традиційних командно-адміністративних моделей регулювання з огляду на необхідність запровадження цього досвіду в Україні [6].

Безпосередньо принципи регуляторної політики аналізує О. Жулінська. Нею проведено порівняльний аналіз принципів, задекларованих українським законодавством, та принципів, що діють у країнах ЄС. О. Жулінська акцентує увагу на необхідності доповнення принципів державної регуляторної політики принципами відповідальності та активізації участі громадськості в регуляторній діяльності [2].

Автори концепції Державної регуляторної політики зазначають, що ефективне державне регулювання має базуватися на принципах доконечності, ефективності, справедливості, послідовності, прозорості та простоти регуляторного акту [12].

Н. Осадча та В. Ляшенко доповнили принципи, окреслені чинним законодавством, такими: швидкість – реагування на нові зміни в законодавчій базі; гнучкість – пристосування до вимог ринку; об’єктивність – урахування інтересів усіх суб’єктів підприємницької діяльності [9] І. Колупаєва вважає за необхідне враховувати такі, як принцип наукової обґрунтованості та принцип компетентності[8].

Порівняльний аналіз принципів дозволяє зробити наступні висновки: переважна частина принципів, задекларованих в українському законодавстві, загалом узгоджується із принципами регуляторної політики, наголошеними у провідних країнах та визначеними міжнародними інституціями. Принципи, якими пропонується доповнити ті, що є, частково вже містяться у Законі, (наприклад, ефективність, прозорість).

Деякі з принципів, які пропонуються, містяться у Законі під іншими назвами, наприклад, принцип об’єктивності за своїм змістом відповідає принципу збалансованості. Окремі принципи не узгоджуються із уже наявними та не відповідають меті регуляторної політики, так принципи гнучкості та швидкості суперечать принципу передбачуваності.

У сучасних дослідженнях відсутня інтегральна точка зору щодо визначення регуляторної політики як економічної категорії. Пропонуємо тлумачити регуляторну політику у широкому та вузькому розумінні. Так широке розуміння регуляторної політики означає фактично всі форми реалізації державної політики загалом, сукупність напрямів і форм, методів, інструментів, які застосовує держава з метою координувального впливу на економічну діяльність та життєдіяльність суспільства.

Вузьке розуміння регуляторної політики збігається із правовим змістом державної регуляторної політики, визначеним відповідним Законом. Широке та вузьке розуміння регуляторної політики дозволяють використовувати його як для аналізу впливу на економічну діяльність загалом, так і з урахуванням специфіки певної галузі економіки. Важливою передумовою ефективності регуляторної політики є принципи, які покладені в її основу. Вважаємо, що пропозиції щодо удосконалення чинних принципів регуляторної політики є доречними, але першочерговим завданням є створення механізму відповідності реальної регуляторної політики принципам, що містяться у законодавстві. Без наявності такого механізму всі доповнення до наявних принципів втрачають сенс.

2.2. Регуляторна політика щодо монетарної політики та банківського сектору

Світові фінансові кризи наглядно демонструють, що навіть великі та системоутворюючі суб'єкти ринку можуть зазнавати серйозних збитків, а деякі – взагалі ставати банкрутами. Аби не допустити їх краху та фатальної дестабілізації, ключові національні регулятори разом із підпорядкованими інституційними утвореннями мають розробляти та впроваджувати адекватні сучасним викликам підходи та метод визначення проблем, що виникають у банківській системі, аби запобігти критичним ситуаціям та не допустити колапсу місцевого, регіонального чи навіть глобального рівня. Це пояснюється тим, що саме банківський сектор є тим ключовим суб'єктом, стабільність функціонування якого значною мірою визначає стабільний розвиток економічної системи держави загалом.

Центральні банки для діагностики поточного стану банківського сектору, вживання превентивних або протекційних заходів для унеможливлення загрозливого розвитку подій використовують досить широкий спектр методів та інструментів.

Одним із ключових серед них є стрес-тестування. Його основною метою є адекватне оцінювання фактичного рівня стійкості та стабільності на мікро- та

макрорівні щодо потенційно можливих деструктивних коливань та негативних тенденцій.

Стрес-тестування дає змогу в кількісному вимірі оцінити ризики щодо неузгодженості позиції банку на ринку та шоккових ситуацій у зовнішньому середовищі – різких коливань валютних курсів, процентних ставок тощо. Національним банком України з метою визначення підходів для здійснення оцінки стабільності банківської системи або окремого банку за межами нормального операційного процесу та встановлення ступеня витривалості у разі виникнення екстремальних подій розроблено методичні рекомендації [3]. Відповідно до цих рекомендацій основним завданням після здійснення стрес-тестування у банку є підготовка превентивних стратегічних і тактичних заходів з метою врегулювання потенційних проблем або несприятливих ситуацій, що можуть мати місце в майбутньому, а також послабити вплив ключових ризиків на банківську діяльність загалом [14, с .56].

Центральні банки по-різному використовують інструменти стрес-тестування з огляду на певні об'єктивні, а подекуди й суб'єктивні обставини. Загалом, маючи приблизно схожі інструменти та системи розрахунків, різні макрофінансові регулятори створюють власні підходи щодо оцінки ризиків у системі.

Так, провідні національні регулятори з метою якісного моніторингу за системними ризиками активно використовують загальносвітову програму оцінки фінансового сектору Financial Sector Assessment Program (FSAP), розроблену та запропоновану Міжнародним валютним фондом та Світовим банком. Ключовим елементом програми FSAP є макропруденційний аналіз, який дає змогу проводити виважену оцінку слабких та сильних сторін макрофінансової системи.

Головною метою використання FSAP є не тільки оцінка стабільності та стійкості фінансового сектору, а й вимір його потенційного внеску в загальноекономічне зростання і розвиток країни [4]. З іншого боку, для виваженого та ґрунтового аналізу європейською та міжнародною спільнотою

були укладені Базельські угоди III, де визначається перелік показників – об'єктів стрес-тестування, а також конкретні рекомендації щодо його проведення [5]. Головною рекомендацією є те, що банки повинні мати достатньо капіталу, який дорівнює 8% від суми активів, зважених на ризик.

Крім того, у Базелі III представлені вимоги щодо необхідності врахування можливих сценаріїв розвитку подій. При цьому розрахунок базується на найбільш песимістичному сценарії – вилученні максимального обсягу та припливі мінімальної кількості грошових потоків [6]. Проведемо зіставлення Базельських рекомендацій та рекомендацій, що надають своїм членам Міжнародний валютний фонд та Світовий банк [7].

Важливим індикатором визначення рівня стійкості серед інших закордонними дослідниками вбачається показник, який можна охарактеризувати як співвідношення основного капіталу банку та загальних активів, зважених за ризиком. Це один із ключових індикаторів фінансової стійкості, який банки зобов'язані підтримувати на прийнятному рівні з огляду на прогнозні значення за результатами стрес-тестування.

Провідні європейські банки серйозно ставляться до його виконання. Це підтверджують результати стрес-тестів європейських банків, які свідчать, що найбільші банки виконують вимоги, зазначені у Базелі III [8]. Це підтверджується також особливою увагою Національного банку України до виконання нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу H2, значення якого для банків має бути не менше 10% [9] функції забезпечення фінансової стабільності використовується система індикаторів фінансової стабільності, яку з 2005 року, відповідно до вимог МВФ, імплементує Національний банк України.

Зокрема, на основі методології, викладеної в «Індикаторах фінансової стійкості: Керівництво з копії» [10], Національний банк України щоквартально формує та поширює дані щодо індикаторів фінансової стабільності банків за 12 основними та 10 рекомендованими індикаторами. Зазначимо, що для більшості науковців ці індикатори мають досить

інформаційний характер, оскільки за вказаними індикаторами відсутні нормативні (граничні) значення.

До того ж, Національний банк України оприлюднює лише відповідний статистичний масив щодо щоквартальної динаміки їхніх значень за відсутності відповідних пояснень та коментарів щодо їх виконання, оскільки базовий документ щодо їх розрахунку [10] містить у собі дуже багато ремарок щодо необхідності подальшого уточнення та роз'яснення змісту цих індикаторів. На виконання покладеного на нього завдання – досягнення та підтримки цінової стабільності в державі [2] – Національний банк України постійно здійснює аналіз показників функціонування банківського сектору з метою протидії потенційним ризикам, які можуть тією чи іншою мірою, прямо чи опосередковано порушувати стабільність системи.

Система вважається стабільною, якщо вона [9; 11]: – полегшує ефективний розподіл фінансових ресурсів у просторі та часі; – дає змогу здійснювати оцінку, котирування, розподіл та управління фінансовими ризиками; – зберігає здатність виконувати ці найважливіші функції навіть за умов зовнішніх потрясінь або посилення диспропорцій. У своїй макропруденційній політиці Національний банк України виходить з того, що загальносистемні ризики, які викликані зовнішніми та внутрішніми факторами, часто можуть бути наслідком цілеспрямованих дій (або бездіяльності) групи окремих фінансових установ.

Саме тому він не тільки проводить цілеспрямований та комплексний моніторинг виконання банками економічних нормативів, але й контролює загалом їхню політику відповідно до наявних інструментів з метою запобігання ризикам. На жаль, доводиться констатувати, що основні показники розвитку банківської системи все ще демонструють негативну динаміку. З іншого боку, Національний банк України здійснює прогнозування основних макроекономічних показників за декількома сценаріями можливого розвитку – базовим, оптимістичним та песимістичним [12].

Стрес-тестування полягало у перевірці ступеня можливості протидії банків макрофінансовим шокам. Виходячи з того, що головною метою проведення тестування було виявлення реальних кредитних ризиків, Національний банк України дотримувався цілої низки ключових принципів, які були задекларовані ним у Меморандумі про економічну і фінансову політику (березень 2017 року) [13]: – забезпечення міцної фінансової системи; – посилений нагляд та регулювання банків; – дотримання усіма банками цілей щодо зменшення та обмеження обсягу операцій з пов'язаними особами; – забезпечення ефективного корпоративного управління в банках; – зміцнення режиму реструктуризації корпоративного боргу та захисту прав кредиторів. За результатами діагностики 40 банків оцінка рівня проблемних кредитів (NPL) зросла із заявлених банками 19% до 43%.

З січня 2017 року Національний банк України увів нові правила оцінки кредитних ризиків у банках. Оновлений документ [14] розроблено з метою усунення істотних прогалин у регуляторному процесі. Це давало змогу банкам формально занижувати показник проблемних кредитів у власному портфелі та загальні обсяги кредитного ризику за активами. Відповідно до попередніх оцінок спеціалістів Національного банку ефект від оновлення постанови буде вкрай близьким до результатів обстеження шістдесяти банків, що проводилося регулятором протягом двох останніх років. Зазначені оцінки кредитного ризику за новими правилами загалом не будуть зменшуватись, оскільки Національний банк України здійснив у остаточній версії Постанови № 351 «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» певні корективи відповідно до проведених консультацій із банками після оприлюднення цього документа [14].

Таким чином, введення регулятором нових правил не стане причиною необхідності залучення додаткового капіталу тими вітчизняними банками, які наразі докапіталізувалися за результатами вже проведених обстежень. При цьому невеликим банкам, які ще жодного разу не проходили діагностичного обстеження і, відповідно, не мають узгоджених НБУ програм капіталізації, буде

надано спеціальний перехідний період для здійснення ними докапіталізації за умови виявлення відповідної потреби під час переходу на нові правила [12].

За оцінками Національного банку України максимальні значення показника проблемних кредитів у портфелях вітчизняних банків вже позаду. Водночас доводиться констатувати, що чималу частку проблемних кредитів, швидше за все, не вдасться повернути до категорії якісних.

З іншого боку, у більшості банків, що вже пройшли діагностику, такі кредити відповідним чином зарезервовані або під покриття оцінених збитків залучено капітал у достатньому обсязі. Необхідний поштовх на шляху покращення якості корпоративного кредитного портфеля може надати прийнятий Закон України «Про фінансову реструктуризацію», що дає унормовані на законодавчому рівні можливості банкам і позичальникам проводити реструктуризацію зобов'язань у відносно короткі терміни [15]. Це дасть змогу банкам суттєво покращити власні кредитні портфелі, очистити їх від неякісних активів та отримати при цьому податкові пільги на розформовані резерви.

Основними напрямками забезпечення фінансової стабільності у поточному році є [12]: – запровадження нового інструменту підтримки ліквідності банків «emergency liquidity assistance» (ELA) – екстреної підтримки ліквідності; – підвищення стандартів розкриття фінансової та пруденційної звітності банків; – розроблення дорожньої карти гармонізації банківського регулювання із рекомендаціями Базельського комітету та Директивами ЄС; – надання до публічного обговорення стратегії національної макропруденційної політики; – розроблення нормативу щодо коефіцієнту покриття ліквідністю (LCR) для його впровадження у 2025 році; – впровадження нового наглядового підходу та поступова валютна лібералізація.

Реалізація запланованих заходів сприятиме досягненню фінансової стабільності не тільки банківського сектору, а й через нього – реального сектору з подальшим піднесенням його діяльності на якісно новий рівень.

2.3 Валютна політика НБУ в сучасних умовах

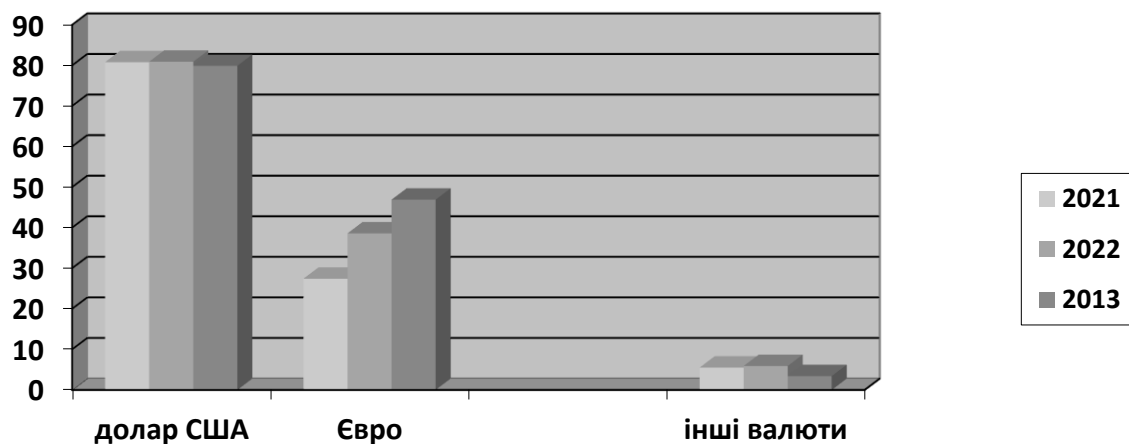
Сучасні процеси, що відбуваються на валютному ринку, і в першу чергу проблеми курсових коливань, відіграють значну роль в економічному житті держави. Залежно від валютної політики це може як стимулювати, так і стримувати економічний розвиток країни та відповідно впливати на стан окремих секторів, галузей і підприємств, а також на місце держави на світовому ринку. Розбалансованість валютного ринку, негативне сальдо торговельного балансу, високі темпи інфляції свідчать про те, що нині залишається нерозв'язаною проблема проведення ефективної валютної політики і визначення оптимального рівня валютного курсу. Для вирішення цих проблем необхідно вибрати оптимальну систему регулювання валютного ринку в сучасних умовах.

Формування світової системи господарства, інтернаціоналізація та глобалізація господарських зв'язків призвели до розвитку міжнародних валютних відносин, які наділені ознаками хаотичності, що визначають прагнення окремих економічних суб'єктів з урахуванням різноманітності їх інтересів та мотивації. У цьому сенсі саме валютний ринок виступає об'єктивним організатором валютних відносин, який сегментує та впорядковує прагнення різноманітних економічних агентів. Останні події у світі демонструють важливість впливу валютного ринку на економіку. Розвиток кризи показав, наскільки тісно переплітаються валютна та фінансова сфера і який може бути при певному збігу обставин масштаб їх впливу на основні сфери економічної діяльності та фінансову безпеку взагалі.

Реалізація валютно-курсової політики НБУ в 2022 р. врахувала стан платіжного балансу, характер коливань попиту і пропозиції іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України, а також підтримку зовнішніх платежів Уряду та НАК "Нафтогаз України".

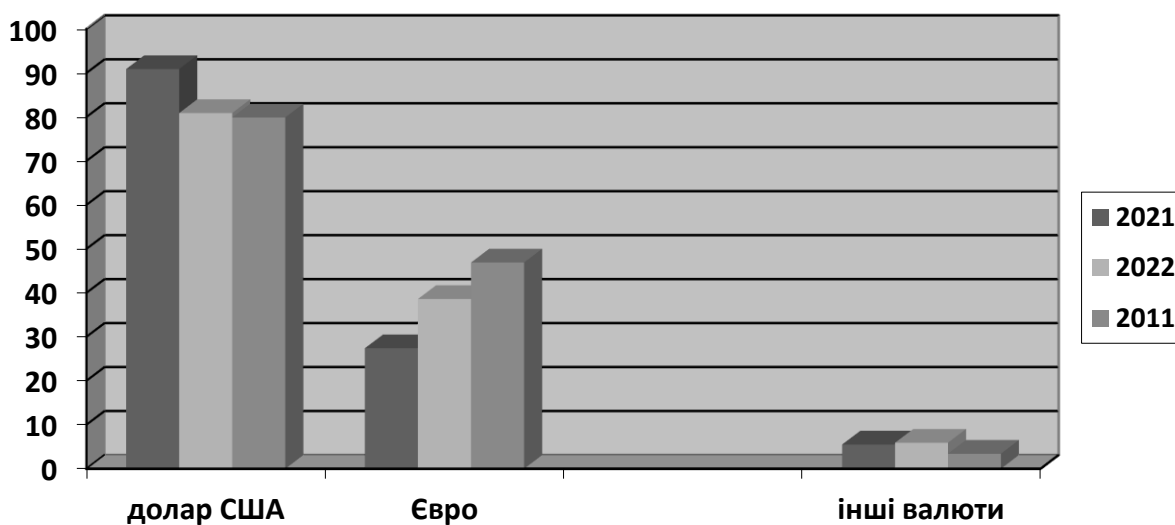
У 2022 – 2023 рр. валютні інтервенції були одним з найдієвіших інструментів стримування цінової динаміки і відповідно забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

Національний банк України врівноважував валютний курс у 2023 р. переважно через купівлю іноземної валюти. З початку року ним було викуплено з ринку понад 6,9 млрд дол. США порівняно з від'ємним значенням сальдо інтервенцій (215 млн дол.) у відповідному періоді попереднього року.

Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2024. – № 3. – 203 с.

Рис. 2.1. Структура операцій на міжбанківському ринку за видами валют

Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2024. – № 3. – 203 с.

Рис. 2.2. Структура операцій на готівковому ринку за видами валют

Політична нестабільність, яка мала місце впродовж серпня – вересня 2022 р., істотним чином не вплинула на стан валютного ринку у третьому кварталі. Як видно з даних рис 2.1, сальдо інтервенцій НБУ у цьому кварталі виявилось найбільшим з початку року – 3509,2 млн дол. США.

Продаж валюти НБУ здійснював лише впродовж декількох днів у січні, лютому та грудні. Таким чином у 2023 р. сальдо його валютних інтервенцій досягло майже 7,6 млрд дол. (рис 2.1).

У 2014 р. ситуація на валютному ринку України кардинально змінилася. Міжнародні резерви станом на 01.02.2014 р. дорівнювали вже 17805,2 млн дол. США. Банківські вклади фізичних осіб у ВКВ (у доларовому еквіваленті) знизилися на 357,3 млн дол. США.

Згідно з економічною логікою за незначних обсягів угод на міжбанку курс долара має падати, а він зростає прискореними темпами. Водночас загальна кількість готівкової валюти, що обертається в Україні, наближається до відмітки 100 млрд дол. Немає сумнівів, що купівля валюти має виключно спекулятивний характер. Усім відомо, що для спекулянта важливо своєчасно продати валюту. Це може статися після отримання траншу МВФ, що, у свою чергу, не виключає в подальшому ревальвацію гривні.

Обсяги продажу на міжбанку показують, що експорт суттєво скоротився і в той же час фактично зупинився імпорт. Дохід приносять зараз тільки валютні спекуляції. За квітень 2023 р. банки в Україні заробили близько 280 % річних на конверсійних валютних операціях.

Отже, валютний ринок України сформувався відносно основних партнерів з економічного співробітництва: Євросоюзу, США. Разом з тим курси гривні до долара США, гривні до євро досить нестабільні. За таких умов вважаємо за доцільне розробити на державному рівні стратегічну програму розвитку національної економіки, яка б передбачала основний вектор економічного поступу, загальнодержавні орієнтири та шляхи подолання соціально-економічних проблем. Це сприятиме мінімізації політичних спекуляцій та нерационального витрачання державних коштів. Негативний вплив на стан валютного ринку чинить і рівень тінізації економіки, що знижує ефективність валютних регулятивних заходів Нацбанку. Рівень тінізації становить приблизно 50 %, а для її подолання необхідно вдосконалити монетарні заходи, наповнити ресурсами валютний ринок для реального сектора економіки, а не розкручувати

спекулятивні ігри, посилити контроль у бюджетній сфері, а саме підвищити прозорість державних закупівель, реформувати податкову систему з метою експортного відшкодування ПДВ, розробити дійові антикорупційні програми.

Основні макроекономічні показники зараз невтішні. Так, дефіцит бюджету при пороговому значенні 1 % до ВВП у 2022 р. становив 6,6 %.

Коефіцієнт покриття імпорту експортом (порогове значення не менше 1) в 2022 р. становив 0,82. Рівень безробіття (порогове значення 7,6 % до ВВП) в 2021 р. становив 8 %.

Обсяг державного та гарантованого державою боргу (порогове значення менше 60 % до ВВП) в 2023 р. досяг, за даними НБУ, 77,3 % ВВП. Втрати державного бюджету України від введення різних форм пільгового оподаткування у 2023 р. становили 70,4 млрд грн, що на 21,7 млрд грн. більше, ніж у 2022 р.

Рівень інфляції визначає вибір режиму валютного курсу в тому разі, коли спостерігається істотна різниця між темпами зростання цін у країні та ціновою динамікою її головних зовнішньоторговельних партнерів. В Україні індекс інфляції за 2023 р. становив 100,5 % (за даними Держкомстату), а за січень 2024 р. – 100,2 %.

Наступною важливою проблемою вітчизняного валютного ринку є доларизація економіки, яка тісно пов'язана з процесами валютно-фінансової глобалізації та фінансовою безпекою країни. В Україні долар США поряд з гривнею фактично бере участь у виконанні функцій грошей. Тому боротьба з доларизацією як фінансово-економічним явищем та з її ризиками фінансової небезпеки стає важливим напрямом політики НБУ. По суті, це необхідна умова збереження контрольованості монетарної сфери.

Доларизація негативно впливає не тільки на стан валютного ринку, але й на економіку України в цілому. Це неможливість повернення валютних кредитів фізичними та юридичними особами, загроза стабільності українських банків, збільшення державного боргу, вплив ліквідності з країни, неспроможність

НБУ втримати курс гривні. Державні фінансові вливання призводять лише до зменшення валютних резервів.

У лютому 2023 р. обсяг операцій з готівковою іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку України (купівля та продаж іноземних валют за гривні в доларовому еквіваленті) становив 2462,0 млн дол. США, у тому числі:

- обсяг валюти, купленої банками у населення, – 839,7 млн дол. США;
- обсяг валюти, проданої населенню, – 1622,2 млн дол. США.

Це свідчить про те, що гривня втрачає функцію засобу нагромадження, зростає недовіра населення до національної валюти і прагнення накопичувати кошти в доларах США.

Разом з тим банківські вклади фізичних осіб у ВКВ (у доларовому еквіваленті) тільки в лютому 2024 р. знизилися на 1390,9 млн дол. США і станом на 01.03.2024 р. становили 20 856,6 млн дол. США (у січні 2023 р. – 22 247,5 млн дол. США).

Високий рівень доларизації економіки України веде до виникнення валютних ризиків у разі різких коливань валютного курсу гривні, що ми спостерігаємо на сучасному етапі розвитку внутрішнього валютного ринку. З метою стабілізації валютного ринку України.

Нацбанк має вирішити проблеми щодо прийняття нового валютного законодавства. Нині в Україні немає єдиного нормативного документа, який поєднував би в собі всі аспекти валютного регулювання і контролю. В існуючій нормативній літературі не існує чіткого розподілу функцій валютного регулювання та валютного контролю між державними органами, не визначено механізми встановлення режиму валютного курсу, що, у свою чергу, ускладнює можливість прогнозувати валютний ринок.

Питання стабілізації валютного ринку України дуже важливе в сучасних умовах. Економіка без ефективного валютного ринку просто не зможе функціонувати. Слід зазначити, що сучасна економіка України має розглядатися як невід’ємна частина світової економічної системи, де поглиблюються процеси регіоналізації та глобалізації, відбувається транснаціоналізація продуктивних

сил і капіталів, утверджується інноваційна модель економічного розвитку. У світі посилюється рух міжнародних капіталів, країни усувають національні фінансові та торговельні обмеження, надаючи можливість фінансовим інструментам впливати на їхню економіку.

Так, на 01.01.2024 р. частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків України становила 39,5 %, що перевищує нормативне значення межі економічної безпеки на рівні 30 %. Кількість діючих банків на території України – 180, з них 19 – зі 100-вим % іноземним капіталом, 49 – із часткою іноземного капіталу.

Українська гривня може стабілізуватися після затвердження програми співробітництва з МВФ. Нині валютний ринок України дуже слабкий і валютні резерви країни низькі, геополітична ситуація нестабільна.

За останні сім років офіційні резервні активи суттєво змінювались (рис. 2.4.).

Так, у січні 2024 НБУ здійснював операції з купівлі та продажу іноземної валюти. За місяць було сформовано від'ємне сальдо валютних інтервенцій у розмірі 893,5 млн. дол. США в еквіваленті. НБУ підтримав платежі НАК «Нафтогаз України» за її зовнішніми контрактами. Це спряло своєчасній оплаті за імпортований у грудні природний газ і з одночасним збереження прогнозованої курсової динаміки гривні. Обсяг міжнародних резервів за місяць зменшився на 1,35% – до 31,4 млрд. дол. США в еквіваленті.

Як підсумок проведеного дослідження, можна сказати, що перспективи України на міжнародному валютному ринку з фінансового погляду є негативними. Зменшення валютних резервів, збільшення кредитної заборгованості, девальвація гривні, велика інфляція- усі ці показники можуть у разі не прийняття зазначених вище заходів призвести до дефолту національної валюти, а отже і всієї економіки України.

РОЗДІЛ 3 НАПЯМИ ВПЛИВУ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

3.1 Порівняльний аналіз Регуляторної політики з міжнародними стандартами

Євроінтеграційний процес, ключовою складовою якого є гармонізація українського законодавства до зводу правил *acquis* ЄС, в Україні розвивається цілком успішно. Дані моніторингу цього процесу, який здійснюється в рамках проекту "Підтримка впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС" (Association4U - A4U), свідчать про те, що станом на червень 2023 року понад 90% нормативно-законодавчих актів гармонізовано у сферах юстиції, свободи, безпеки та прав людини, гуманітарної політики, статистики та обміну інформацією, управління державними фінансами, інтелектуальної власності. Щодо технічних бар'єрів у торгівлі, підприємництва, політичного діалогу, національної безпеки та оборони, оподаткування, освіти, навчання та молоді, державних закупівель, навколишнього середовища та цивільного захисту ступінь гармонізації перетнув позначку 80%.

Понад 70% гармонізація складає у таких важливих сферах, як санітарні та фітосанітарні заходи, енергетика, енергоефективність та ЖКГ. Понад 60% нормативних актів гармонізовано в сільському господарстві, фінансовому секторі, митних питаннях, науці, технологіях, інноваціях та космосі. Більше половини від запланованого 5 гармонізовано у сфері транспорту, інфраструктурі, поштових та кур'єрських послугах. Не дотягує до бажаного лише така важлива для сучасного суспільства сфера, як захист прав споживача, тут рівень гармонізації лише 49%.

Найгірше справи виглядають у фінансовому співробітництві та боротьбі з шахрайством, де ступінь гармонізації нині складає 24%. Однак це виглядає скоріше виключенням з загальної динаміки гармонізації законодавства. Разом з тим, у справі гармонізації регуляторного середовища існує низка факторів, які знижують ефективність докладених зусиль, не надають можливість бізнесу і

громадянському суспільству України відчуті дієвість євроінтеграційних заходів: Гармонізація «верхнього рівня».

Це той випадок, коли норми базових законів цілком відповідають нормам ЄС, але підзаконна нормативна база «коригує» їх зміст таким чином, що ті, хто має дотримуватися цих правил, виявляються поставленими в ситуацію, далеку від європейських реалій. Прикладом такої ситуації є законодавчо-нормативне врегулювання застосування операторами ринку харчових продуктів процедур, заснованих на принципах НАССР.

Базовий закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», як і Регламент ЄС № 852/2004 про гігієну харчової продукції, встановлює 6+1 принципів аналізу ризиків і визначення критичних точок контролю у поводженні з харчовими продуктами.

Однак в питаннях реалізації цих принципів Регламент ЄС № 852/2004 апелює до настанов та стандартів, які є документами добровільними до застосування. Вони надають рекомендації та поради щодо реалізації принципів НАССР на практиці. В Україні ж визначення шляхів реалізації принципів НАССР унормовується наказом Мінагрополітики № 590 від 01.10.2012 «Про затвердження Вимог щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах Системи управління безпечністю харчових продуктів (НАССР)».

Положення цього нормативного акту є обов'язковими для операторів ринку харчових продуктів. З огляду на різноманіття суб'єктів господарювання, які визнаються операторами ринку на всьому ланцюгу «від лану до столу», унікальності їх харчових продуктів та процесів виробництва, практично неможливо висунути уніфіковані вимоги, яких можна було б дотриматися на практиці.

Ситуація ускладнюється тим, що дотримання добровільних вимог контролюється органами оцінки відповідності, які мають ринкову природу, а відтак позбавлені корупції. Дотримання обов'язкових вимог контролюється

органами державного контролю і принципова неможливість виконати умови наказу Мінагрополітики грає тут роль додаткового джерела корупції.

Викривлення сенсу європейських норм та правил за рахунок обмеження гармонізації лише верхнім законодавчим рівнем без аналізу відповідності підзаконних нормативних актів духу та змісту *acquis* ЄС зумовлене перебільшенням ролі держави в суспільних та економічних процесах, недостатніми темпами дерегуляції, а в даному випадку ще й нерозумінням базових засад саморегулятивного галузевого контролю та сучасної системи оцінки відповідності.

В цій ситуації на рівні тексту законодавчо-нормативного акту також може існувати співпадіння. Однак за рахунок втрати контексту, відсутності розуміння цілі прийняття відповідного нормативного акту ЄС, реалізація таких норм на практиці веде до наслідків, які відрізняються від того, що існує в ЄС. Інколи такі наслідки виявляються діаметрально протилежними, перекреслюють базові принципи і цінності ЄС.

Прикладом такої ситуації є розробка і подання на розгляд Верховної Ради України законопроекту № 8149 від 24.10.2022 «Про об'єднання сільськогосподарських товаровиробників» авторським колективом народних депутатів – членів Комітету з питань аграрної і земельної політики, який претендує на гармонізацію з 6 Регламентом № 1308/2013 від 17.12.2013 про встановлення спільної організації ринків сільськогосподарських продуктів. Регламентом № 1308/2013 передбачається діяльність уповноважених організацій виробників харчових продуктів, які впроваджують програми розвитку чітко визначеного переліку галузей і отримують від ЄС співфінансування в частині секторальної підтримки.

Зміст таких програм розвитку чітко регламентується. Окрема увага приділяється питанням дотримання антимонопольного законодавства. Зазначається, що уповноважені організації виробників можуть пропонувати державі зробити обов'язковими для всієї галузі їхні внутрішні правила, однак лише на визначений період. Ігнорування загального контексту Спільної аграрної

політики, викладеного в регламентах ЄС 2021/215, 2021/2116, 2021/2117 від 02.12.2021, згідно положень яких був відкоригований регламент № 1308/2013, відсутність розуміння механізмів реалізації цієї політики мали наслідком порушення не лише правил добросовісної конкуренції, а й норм Конституції України, на що вказало у своєму висновку Науково-експертне управління Верховної Ради України.

Створення прецедентів, коли лобісти використовують окремі, ізольовані від загального контексту норми *acquis* ЄС для реалізації власних інтересів на рівні законодавства, найчастіше здійснюється через народних депутатів, як суб'єктів законодавчої ініціативи. Рух у зворотному напрямку. Увага органів і виконавчої і законодавчої гілок влади, як правило, зосереджена на виконання планів «первинної» гармонізації національного законодавчо-нормативного поля до *acquis* ЄС. Однак формування законодавства – це живий процес, зміни до правових актів вносяться постійно, у тому числі до вже гармонізованих. За відсутності належного моніторингу такі зміни можуть скасовувати вже гармонізовані норми, викривляти євроінтеграційний зміст законодавчо-нормативного акту.

Прикладом такої ситуації є намагання прийняти нову редакцію закону "Про основні засади державного нагляду (контролю)". Система державного контролю була гармонізована з європейською наприкінці 2016 року. Однак вже у 2020 році з'явилося бажання змінити стан справ на тлі запровадження карантинних заходів COVID-19. Новою версією закону на контрольні органи державної влади покладалися невластиві їй функції з аудиту суб'єктів господарювання.

Зменшення ступеню ризику підприємства і навіть його звільнення від державного контролю пов'язувалося із страхуванням цивільної відповідальності. Створювалися інституції, які не мають аналогів в країнах ЄС – Рада з питань державного нагляду (контролю) для розгляду скарг суб'єктів господарювання та спеціаліста, та Інституту експертів, які несуть відповідальність за достовірність результатів експертизи.

Зусиллями експертного середовища зрештою вдалося призупинити цей процес, однак спілкування з відповідальними посадовими особами показало, що гармонізація законодавства є останнім з того, чим вони керувались, пропонуючи зміни до законодавства.

В даному випадку причиною «розгармонізації» стали як намагання страховиків розширити та активізувати ринок своїх послуг, так і недостатня орієнтація та обізнаність посадових осіб органів виконавчої влади в питаннях євроінтеграції. Відсутність гармонізації на рівні політик. Участь України в європейських політиках зазначена вже в другому абзаці преамбули до Угоди про асоціацію, а поглиблення зв'язку України з політикою ЄС вказано, як найперша ціль вже в першій статті Угоди про асоціацію. Натомість, сконцентрувавшись на поточній роботі в рамках законодавства, в Україні практично забули про ці засадничі принципи.

На жаль, це має негативні наслідки, які носять системний і довгостроковий характер. Негативний вплив відсутності гармонізації політик можна продемонструвати на прикладі аграрної сфери. Спільна аграрна політика існувала в Європі ще до формального утворення ЄС на етапі спільного ринку. Завдяки їй ЄС став одним з основних світових виробників продовольства та найбільшим інтегрованим ринком харчових продуктів у світі. Нині країни ЄС мають стале сільське господарство, яке оперативно запроваджує інновації і успішно адаптується до змін клімату.

Роль основного інструменту реалізації САП відіграють дотації. Україна, починаючи з 2017 року, також надає дотації аграрному сектору. Однак попри те, що фінансові механізми надання дотацій і в Україні, і в ЄС цілком подібні, з цієї системи випадають цілі сфери.

Зокрема, в Україні повністю відсутні вимоги до діяльності виплатних агентств, а відсутність повного комплексу політичного планування – від визначення цілей та шляхів їх досягнення до моніторингу реального досягнення цілей робить розвиток аграрного сектору стихійним, вразливим та нестабільним. Фрагментарна, в даному випадку навряд чи свідома, гармонізація не дозволяє

забезпечити сталий розвиток вітчизняного аграрного сектору. Так само від відсутності секторальних політик, у тому числі гармонізованих до ЄС, страждає практично кожна сфера як горизонтального, так і секторального законодавства.

Угода про асоціацію у розділі про інституційні, загальні та прикінцеві положення містить цілком конкретні механізми, спрямовані на вирішення цієї проблеми. Зокрема, Рада асоціації має право актуалізувати або вносити поправки до додатків до Угоди, а Комітет асоціації разом із своїми підкомітетами повинен надавати допомогу в роботі Ради асоціації.

Щодо сфери торгівлі, мали б діяти й більш жорсткі правила, зазначені у додатку XVII. Сторона ЄС має інформувати Україну у письмовій формі про всі нові законодавчі акти у конкретному секторі, а Комітет з питань торгівлі протягом трьох місяців вносить відповідні зміни до додатків до Угоди. Однак на практиці цей механізм не працює. Моніторинг змін європейського законодавства представлений в Україні хіба що інформаційними бюлетенями проекту Association4U.

Ці бюлетені мають досить обмежений спектр огляду і носять інформативний характер. Офіційного моніторингу, який на регулярній основі вели б органи влади і результати якого були б обов'язкові для подальшого опрацювання, у тому числі в рамках механізму, передбаченого Угодою про асоціацію, наразі не існує. Це становить суттєву перешкоду на шляху ефективної євроінтеграції. Особливо від такого стану справ страждає вітчизняний бізнес. Яскравий приклад проблеми відставання у часі демонструє Всеохоплююча стратегія імплементації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV "Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею" Угоди про асоціацію, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 228-р. Цим документом визначається перелік нормативних актів ЄС, положення яких мають бути транспоновані в українське законодавство, та встановлюються строки виконання цієї роботи.

Основа маса документів переліку датована 2002-2012 роками, 5 8 документів датовано 2013 роком, 12 – 2014-тим. І лише один документ – щодо методів ідентифікації конячих, датований 2015 роком. Документи, які з’являлися у складі *acquis* ЄС протягом останніх восьми років, випали з поля зору українського законодавця.

Зміни до документу про Всеохоплюючу стратегію імплементації Глави IV за весь час були внесені лише один раз влітку 2017 року і стосувалися хіба що перенесення строків підготовки нормативних актів. З точки зору дієвості євроінтеграції, досягнення успіху на шляху вступу України до ЄС питання подолання відставання у часі є ключовим. Вирішення цієї проблеми варто досягти не стільки шляхом зміни додатку, скільки на рівні законодавчо-нормативного поля України.

Подоланню цієї проблеми певною мірою сприятиме також поява україномовної версії в базі законодавства EUR-Lex, яку вже анонсував Уряд України. Заходи на введення в дію. Закон України «Про регламент Верховної Ради України» передбачає, що закони розглядаються у трьох читаннях. Перед третім читанням Кабінет Міністрів України має подати до профільного комітету план організаційних, кадрових, матеріально-технічних, фінансових та інформаційних заходів на введення закону у дію.

Однак закони, як правило, приймаються у другому читанні та в цілому. Кабінет Міністрів України, як правило, плану вищеозначених заходів не надає. Це є системною проблемою, яка стосується не лише євроінтеграції. Вона дається взнаки в довгостроковій перспективі, знижує дієвість законодавства і довіру суспільства.

Приклад повної відсутності ресурсів для забезпечення діяльності Української сторони Платформи громадянського суспільства «Україна-ЄС» показує, що означена проблема стосується не тільки введення в дію норм і національного, і гармонізованого законодавства, але й інститутів, створених на реалізацію Угоди про асоціацію. У складі робочих органів Верховної Ради

України працює Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України.

Тож лишається незрозумілим, чому така системна, майже фундаментальна проблема лишається поза увагою і профільного комітету, і керівництва Верховної Ради, і експертної спільноти, і широкої громадськості. «Урізаний» моніторинг. Статтею 475 та пунктами з другого по п'ятий Додатку XVII Угоди про асоціацію передбачене здійснення моніторингу «виконання та впровадження» Угоди про асоціацію.

Однак на практиці ця норма діє лише в частині виконання плану законотворчих робіт із гармонізації законодавства. Дослідження еквівалентності дії норм гармонізованого законодавства в Україні та ЄС, адекватності дії гармонізованих норм українським реаліям, ефективності дії законодавства, досягнення заявлених результатів зазвичай не здійснюється. На офіційному євроінтеграційному порталі EU-UA «Україна-Європа» розміщені щорічні звіти про виконання Угоди про асоціацію.

Однак сторінки, присвячені питанням аналізу результатів та ефективності впровадження Угоди про асоціацію, немає. В цьому контексті можна знайти хіба що Аналітичний звіт до повідомлення Комісії для Європейського Парламенту, Європейської Ради та Ради і Висновки Європейської Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі від 01.02.2023, який у розділі «Аналітика» міститься серед всього іншого. В документі зазначено, що це 9 робочий документ персоналу Єврокомісії. Відповідні звіти української сторони наразі відсутні.

Наведений вище перелік проблем, які існують в регуляторному середовищі і мають наслідком ускладнення євроінтеграційного процесу, не є вичерпним. Разом з тим, будь-яка робота на перспективу, формування стратегічних програм та планів починається з ідентифікації проблем, аналізу альтернатив щодо їх розв'язання, обрання та реалізація найбільш слушної з них.

3.2 Стратегії забезпечення стабільності фінансової системи України

Розгорнутий компаративний аналіз індикаторів фінансової стабільності України у розділі 2 виявив та охарактеризував основні виклики, з якими зіткнулась банківська система протягом останніх років та які є актуальними на сьогодні.

Одним із базисів функціонування банків є забезпечення достатнього рівня капіталізації. В аналізі було підкреслено, що норматив достатності регулятивного капіталу був порушений українськими банками тільки в період кризи 2014-2015 р.р., проте сьогодні також є загроза його недотримання в силу наступних факторів [19, с .32].

Згідно з рішенням НБУ, банківські установи мають забезпечити мінімальний статутний капітал у розмірі 500 млн. грн. до 11.07.2024 р.р. В рамках перехідного періоду був складений графік поступового переходу на даний обсяг нормативу з метою уникнення стресових ситуацій в фінансовому секторі. Відповідно до графіка, до 11.07.2023 р.р. банки мали привести регулятивний статутний капітал до обсягу 300 млн. грн., проте світова пандемія COVID-19 та війна в Україні внесла свої корективи.

Незважаючи на те, що НБУ активно підтримує банківську систему і значних дисбалансів не спостерігається, кризові періоди характерні значним відтоком коштів, а отже, і ліквідності та зростанням кредитних ризиків, внаслідок чого банкам стає важче дотримуватись нормативів достатності Н1 та Н2.

У відповідності з даною ситуацією, Національний банк прийняв рішення пом'якшити графік і перенести 26 термін приведення до 300 млн.грн. на 01.01.2025 р., що зменшує навантаження, особливо на невеликі банки, та ризики турбулентності [17].

Водночас, в умовах переходу на вищий рівень капіталізації та з необхідністю зменшення навантаження на уряд України, одним із запропонованих нами шляхів підвищення фінансової стабільності є частковий чи повний перехід в приватну – іноземну чи вітчизняну - власність частки

державних банків. На сьогодні, за обсягом активів провідні позиції займають саме банки державної власності («Приватбанк», «Ощадбанк»), проте за рейтингом надійності лідерами є саме іноземні [21].

Можливість входження Міжнародної фінансової корпорації до складу капіталу «Укргазбанку» є проявом реалізації даної пропозиції, проте підписання угоди постійно відкладається через недотримання Україною європейських стандартів в розрізі участі всіх банківських установ в системі гарантування.

Таким чином, включення «Ощадбанку» до системи гарантування вкладів матиме позитивні наслідки не тільки у вигляді додаткового притоку коштів до ФГВФО, але і надасть можливість входу світових провідних фінансових організацій в капітал українських банків, що розвантажить банківську систему і зробить її більш конкурентною.

Проте в ході реалізації даної ідеї варто пам'ятати, що неконтрольований надмірний продаж активів зарубіжним інвесторам може призвести до дисбалансів в банківській системі та економіці, внаслідок впливу іноземного капіталу. Ще одним тягарем для банків, а як наслідок і для банківської системи, є надмірний обсяг токсичних активів.

Непрацюючі кредити були накопичені протягом кризових періодів, проте вони до сьогодні присутні на балансах банків, особливо це стосується державного сектору. У 2022 році банківські стани почали активніше працювати з NPL шляхом їх списання або продажу зі знижкою через систему ProZorro. У цей час була проведена реструктуризація боргів чисельних бізнес-груп, які на той час вже могли обслуговувати борг, хоча і за нижчими ставками, ніж до кризи.

Однак недосконалість судової системи робить процес компенсації збитків від непрацюючих кредитів шляхом 27 арешту застави майже неможливим і трудомістким. Отож, сьогодні реструктуризація, продаж та списання залишаються ключовими інструментами для очищення балансів банків від токсичних активів.

Таким чином, наша наступна пропозиція щодо підвищення фінансової стабільності банківської системи України буде стосуватися саме покращення ефективності роботи банків з заставним майном у якості превентивного заходу з метою мінімізації рівня непрацюючих кредитів. На мою думку, важливим етапом є запровадження коефіцієнта покриття LVPC замість LTV коефіцієнта під час укладання кредитного договору [13, с .88].

Ключова різниця показників полягає в тому, що перший враховує ліквідаційну вартість об'єкта застави, в той час, як LTV базується на ринковій. Ця пропозиція пояснюється тим, що ринкова вартість є досить мінливою, і у випадку реалізації застави ймовірність отримання обумовленої суми є мінімальною.

Водночас, різниця між ринковою вартістю застави і кредитним тілом не завжди здатна покрити відсотки за кредитом у випадку продажу застави банком, адже він завжди несе трансакційні витрати такій ситуації. Отже, запровадження коефіцієнта LVPC в інструментарій оцінки кредитного ризику українських банків надасть змогу більш точно оцінити ступінь забезпеченості кредитної угоди, тобто підвищити якість кредитного портфеля установи, знижуючи рівень потенційних непрацюючих кредитів. Оскільки фінансова стабільність окремого банку прямопропорційно впливає на банківську систему, в цілому, то реалізація даної пропозиції в політиці банків є шляхом підвищення фінансової стабільності банківської системи України.

3.3 Сучасні підходи до оцінювання фінансової стійкості банків

Забезпечення фінансової стійкості банків є основою стабільної банківської системи, запорукою успіху економічних перетворень і макроекономічного розвитку. Від рівня розвитку банківської системи, її ресурсного потенціалу, надійності та високого рівня платоспроможності залежить забезпеченість фінансовими ресурсами всіх галузей економіки. Необхідність поступального розвитку економіки України та досягнення високих темпів приросту

внутрішнього валового продукту можливі за умов забезпечення високого рівня концентрації фінансових ресурсів і стабільного розвитку банківської системи.

Перш ніж перейти до обґрунтування поняття «фінансової стійкості», визначимо основні теоретичні аспекти категорії «стійкість». «Стійкість» є найфундаментальнішим поняттям, що найкраще відображає проблеми та тенденції розвитку банківського сектору. В працях українських та зарубіжних вчених поняття стійкості часто пов'язується з поняттями «стабільність», «рівновага», «надійність» [13, с. 14].

Так, А. Ю. Юданов вважає, що ознакою стійкості є стабільність як здатність опинитися в привілейованому, відносно менш уразливому становищі під час криз та здатність їх переборювати. «Стабільність» та «стійкість» як характеристики якості банківської системи досить близькі поняття. Але, на відміну від «стійкості», «стабільність» передбачає здатність системи протистояти силі, акцентує увагу на здатність до постійного відтворення. Стійкими як банк, так і банківська система стають завдяки своїй стабільності. Стабільність - це постійна якісна характеристика, стійкість - це те, що здобувається, змінюється в процесі функціонування.

Із стійкістю банків часто пов'язують і проблему надійності. При всій схожості термінів вони відрізняються один від одного. В. Н. Живалов пов'язує обидва поняття і дає визначення стійкості банку як його здатності у динамічних умовах ринкового середовища чітко та оперативно виконувати свої функції, забезпечити надійність вкладів юридичних і фізичних осіб та своїх зобов'язань з обслуговування клієнтів. Позитивний бік такого визначення полягає в тому, що стійкість банку розглядається як основа, на базі якої забезпечується надійність. Надійність банку це скоріше його суб'єктивна оцінка з боку вкладників та кредиторів як такого, що вселяє довіру.

Отже, «стійкість» слід розглядати як окреме поняття, відмінне від «стабільності», «рівноваги», «надійності». Крім того, для детального аналізу суті стійкості слід розрізняти стійкість банківської системи та стійкість банку. З позицій макро- та мікроекономіки стійкість банківського сектору - не одне й те

саме. З макроекономічних позицій стійкість характеризує процес розвитку банківської системи в цілому. Іншою категорією є стійкість окремого банку. Стійкість банку - це стан, що забезпечує цілеспрямований його розвиток. Слід погодитися з підходом Є.В. Склепового до визначення фінансової стійкості банку як спроможності банку як системи трансформування ресурсів (персоналу, фінансових ресурсів, активів, обладнання та інформаційних технологій) з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком виконувати свої функції у ринковому середовищі попри вплив екзогенних та ендогенних факторів [15, с. 65-70].

Загалом, фінансова стійкість банку характеризується збалансованістю фінансових потоків, достатністю коштів для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності, а також рентабельною діяльністю. Стійкість означає перманентну здатність банку відповідати за своїми зобов'язаннями і забезпечувати прибутковість на рівні, достатньому для нормального функціонування у конкурентному середовищі [16; 17].

З огляду на те, що на фінансову стійкість банку можуть впливати чинники зовнішнього та внутрішнього середовища, необхідно провести систематизацію і класифікацію таких чинників.

Серед екзогенних чинників важливе значення мають економічні та глобалізаційні чинники. Загальноекономічний стан визначається такими параметрами як стан платіжного балансу країни, інвестиційний клімат, стан реального сектору економіки, масштаби тіньової економіки, рівень оновлення виробничих потужностей.

Глобалізаційні процеси в світовій економіці призвели до виникнення глобалізованого фінансового ринку. З огляду на це, поширення кризових явищ значно прискорилося, і ймовірність впливу таких явищ на світових ринках на фінансову стійкість банків в Україні є дуже високою. Вплив фінансових чинників визначається попитом і пропозицією грошової маси, темпами інфляції та інфляційними очікуваннями, вартістю і графіком обслуговування державного боргу, рівнем доходу ринку цінних паперів, обмінним курсом національної

валюти, грошовою емісією, спрямованістю монетарної політики центрального банку. Значення політичних чинників полягає передовсім у створенні сприятливого середовища для розвитку банківського сектора та рівних правил гри на фінансовому ринку, ефективної законодавчо-нормативної бази. Безперечно, що досягнення фінансової стійкості банківського сектору неможливе без соціальної стабільності та релевантної соціальної політики уряду.

Фінансова стійкість банку – це динамічна інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно виконувати свої функції з урахуванням наявного балансу економічних інтересів, витримуючи вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Погоджуючись з таким твердженням фінансової стійкості комерційного банку, можна визначити напрями її оцінки, які обумовлені сучасними соціально економічними реаліями, що склалися у теперішній час. До них слід віднести: - оперативний моніторинг макроекономічної ситуації, а також тенденцій розвитку банківського сектору; - оперативний моніторинг діяльності комерційного банку (зміна клієнтської бази, умов залучення грошових коштів та надання кредитів); - аналіз банківської звітності й вивчення динаміки зміни ключових показників діяльності банків (перевірка відповідності нормативам НБУ, побудова діаграм і моделей ліквідності, формування стратегії розвитку банку).

Узагальнюючими показниками оцінки фінансової стійкості банку в сучасних умовах є його платоспроможність і ліквідність. Ці показники тісно взаємопов'язані. Основою платоспроможності банку є його ліквідність. Однак платоспроможність залежить не лише від ліквідності, а й від ряду інших факторів політичної й економічної ситуації в країні чи регіоні, стану грошово-кредитного ринку, можливості рефінансування в НБУ, розвинутості ринку цінних паперів, наявності й досконалості заставного законодавства, забезпеченості банку власним капіталом, надійності клієнтів й банків партнерів, спеціалізації й різноманітності банківських послуг даного фінансово кредитного закладу та

інших факторів. Потрібний аналіз впливу кожного з них на платоспроможність банку і його фінансову стійкість [12, с .33].

Першочерговими параметрами фінансової стійкості банку в нашій країні є соціально політична ситуація в Україні, її загально економічний стан, стан фінансового ринку, внутрішня стійкість банківської установи. Характеризуючи сучасний стан банківської системи України, необхідно зазначити, що політична нестабільність та загальна економічна дестабілізація у країні негативно впливають на діяльність банків. Фінансово-економічна криза спровокувала значний відтік грошових коштів із банківської системи та зростання обсягу проблемних кредитів, що призвело до погіршення показників ліквідності та платоспроможності банків і, відповідно, суттєво вплинуло на їх фінансову стійкість.

Умовами забезпечення фінансової стійкості сучасної банківської установи виступають достатній, а не надлишковий обсяг власного капіталу; підтримка збалансованої структури активів і пасивів за строками й сумами та підтримка відповідного рівня рентабельності діяльності банку.

В Україні рівень капіталізації комерційних банків досить низький, що зумовлює можливість до перерозподілу коштів у масштабах економіки. Фінансовій стійкості комерційних банків України на сучасному етапі найчастіше загрожують такі негативні чинники, серед яких триваючий цілеспрямований підрив їхньої ділової репутації; недосконала система набору кадрів для комерційних банків; - надання клієнтам недостовірної інформації; використання фальшивих векселів, цінних паперів і гарантійних листів; високий рівень неповернення виданих кредитів, правова нерегульованість цієї проблеми у сфері банківської діяльності; недосконалі підходи до оцінки кредитних ризиків; відсутність систематизованих даних про несумлінних позичальників; суттєвий рівень маніпулювання кредитними картками, банкоматами; шахрайське вторгнення до банківських комп'ютерних мереж; витік конфіденційної інформації; недосконалість структур, що забезпечують внутрішню та зовнішню безпеку банківських установ [12, с .33].

З метою підвищення рівня капіталізації, як одного із пріоритетних чинників забезпечення фінансової стійкості, комерційні банки повинні прагнути до збільшення власного капіталу перш за все за рахунок зовнішніх джерел, зокрема шляхом емісії акцій чи боргових зобов'язань (субординований борг). Кожен з даних способів має свої переваги та недоліки, тому обираючи один із шляхів банк повинен раціонально проаналізувати ефективність їх застосування.

Для зміцнення фінансової стійкості комерційного банку істотне значення має зростання його доходів, насамперед прибутку як джерела збільшення власного капіталу. Валовий операційний дохід комерційних банків залежить від норми прибутку по активних операціях, розміру плати, що береться за надані послуги, величини й структури активів. Кожен з цих факторів вимагає застосування специфічних прийомів дослідження. Для забезпечення зростання дохідності комерційного банку та підвищення його фінансової стійкості важливе значення має кількісний та якісний аналіз кожного джерела доходів з метою встановлення вигідних для банку напрямів здійснення операцій. Збільшенню дохідності комерційних банків, крім підвищення прибутку від здійснюваних операцій та послуг, що надаються, сприяє й скорочення витрат на їх обслуговування

Це вимагає проведення постійного аналізу витратності банківських операцій та послуг і визначення можливостей їх зменшення, що позитивно впливає на фінансову стійкість банку. Для створення умов, які б сприяли встановленню й зміцненню фінансової стійкості комерційних банків, держава повинна вжити заходів законодавчого й нормативного характеру: - створити спеціальне незалежне відомство, яке б займалося визначенням рейтингу комерційних банків і знайомило з ним усіх зацікавлених осіб; - створити при

Асоціації українських банків банк даних про позичальників вітчизняних комерційних банків, в якому зберігалась би інформація про фінансовий стан суб'єктів господарювання, їх спроможність виплачувати проценти і погашати борги, а також реєстр гарантій і застав; - сприяти усуненню законодавчих обмежень щодо участі банків у створенні інших фінансово-кредитних інститутів

та промислово-фінансових груп шляхом злиття банківського, фінансового та промислового капіталу, утворення дочірніх банків.

Це зумовить кардинальні зміни у банківському секторі України, прискорений розвиток ринку цінних паперів та виникнення зацікавленості у банків щодо участі в оздоровленні інших комерційних банків, санації як їх, так й інших суб'єктів господарювання; - ввести у законодавчому порядку більш повну відповідальність акціонерів (учасників) банку за використання залучених банками коштів, тому що на сьогодні вони несуть відповідальність лише в межах свого внеску, як це передбачено законом України "Про господарські товариства"; - внести зміни в нормативну базу щодо можливості відкриття кожним банком окремого субкореспондентського розрахункового рахунку, на якому були б сконцентровані лише власні кошти банку [16, с .89].

Це унеможливить випадки блокування коштів клієнтів, що знаходяться на кореспондентському рахунку банку, і проведення розрахунково-касових операцій при виконанні рішень арбітражних судів про стягнення з власних коштів банку певних сум на користь позивачів. Звичайно, й самі банки для забезпечення власної фінансової стійкості повинні організаційно перебудувувати свою діяльність.

Важливою умовою забезпечення фінансової стійкості комерційних банків є надійність джерел і гарантій погашення виданих кредитів. Цю проблему слід опрацювати законодавчо за участю Фонду державного майна. Зокрема, потребують вирішення питання про надання в заставу видачі кредиту 355 виробничих та інших споруд підприємств, про механізм реалізації цієї застави, про надання в заставу контрольних пакетів акцій корпоративних підприємств.

Гарантіями повернення кредитів щодо державних підприємств можуть бути і спеціально випущені казначейські зобов'язання (векселі) з наданням їм чинності вільно оборотних платіжних коштів. З метою спонукання комерційних банків надання кредитів на стабілізацію і розвиток виробництва пропонується: дозволити видавати довгострокові кредити під розроблені стабілізаційні програми за рахунок скорочення на 50 % обов'язкових резервів; встановити

процентну ставку за кредити, що видаються за рахунок пільги щодо резервів, на рівні 10 % річних; звільнити від оподаткування доходи, одержані комерційними банками від надання довгострокових кредитів; встановити, що на погашення довгострокових кредитів першочергово (щодо оподаткування) використовується прибуток, одержаний від заходу, на який було видано кредит.

3.4 Рекомендації для банків в контексті змін регуляторних політик центральних банків

Банківські регулятори попереджають, що нагляд за ризиками фінансових установ буде посилений, зокрема для великих банків, особливо тих, які мають глобальний або регіональний характер. Нещодавнє банкрутство трьох великих регіональних банків у США показало недоліки в системі нагляду та спричинило великий тиск на громадськість. Очікується, що в майбутньому наглядові програми будуть більш ретельними і екзаменатори матимуть більше повноважень для швидкої реакції на наглядові проблеми. Регулятори, зосереджуючи свою увагу на внесенні виправлень виявлених недоліків, будуть більше звертати увагу на масштаб і складність банківських організацій, а також на їх ефективне управління. Також буде приділено увагу вчасному вирішенню наглядових питань, особливо для регіональних банків, які стикаються з непомірним зростанням або невирішеними питаннями нагляду.

Банкам необхідно звернути увагу на агресивну і менш поступливу регуляторну ситуацію, яка створює тиск на банківські організації. Це зумовлено необхідністю надати більші зусилля для виправлення ситуацій та працювати уважніше, щоб уникнути помилок і неприємностей у майбутньому. Відновлення довіри до регуляторів та вкладників є важливим завданням, і для цього необхідно мати стійке управління ризиками задовго до зростання розмірів та змін в бізнес-моделях. Для зменшення занепокоєння стосовно фінансової стабільності пропонується встановлення вищих стандартів капіталу, що забезпечуватимуть більшу маржу та ефективність управління ризиками. Управління ризиками в

постійно змінюваній та складній фінансовій системі є викликом, тому банки повинні працювати наполегливіше для будівництва довіри. Ця мета досягається через створення довірчого списку досконалості в управлінні, ризик-менеджменті та виконанні правил з часом.

Як банки повинні реагувати? Банки можуть вжити конкретних заходів для побудови довіри з регуляторами, взаємодіючи більш проактивно та зосереджуючись на базових речах, які включають наступні кроки:

- Узгодити стратегію та взаємодію з регулятором відповідно до його вимог: Позиціонувати довгострокові бізнес- та регуляторні стратегії так, щоб вони краще узгоджувалися з увагою регуляторних органів, включаючи оцінку тих бізнес-моделей, які мають вузьку спрямованість, та завчасну і проактивну взаємодію з наглядовими органами.

- Зосередитись на основних фундаментальних елементах: впроваджувати основні принципи безпеки та надійності в бізнес та операційну модель. Спростити організаційну структуру, бізнес-процеси та продукти, щоб зменшити ризик виконання та отримати чітке уявлення про вразливі місця.

- Вирішити проблеми управління застарілими ризиками, перш ніж запускати агресивні та конкурентні стратегії зростання та збільшення прибутку, такі як злиття, нові бізнес-лінії або додавання значних операційних потужностей.

Макроекономічні наслідки, включаючи відсоткові ставки. Очікування регуляторних та наглядових органів.

Банківські регулятори останнім часом приділяють більше уваги впливу підвищення ставок на фінансові установи, а бізнес-моделі, які є більш чутливими до підвищення ставок, стають об'єктом більш ретельної перевірки. Особливо вразливими виявилися банки, які мали високі темпи зростання та великі портфелі інвестиційних цінних паперів зі значним фінансуванням за рахунок незастрахованих депозитів. Увага регуляторів зосереджена на розмірі, типі та строках портфелів інвестиційних цінних паперів; співвідношенні обсягів цінних паперів, наявних для продажу, та тих, що утримуються для інвестування; рівні

джерел фінансування незастрахованих депозитів; достатності ліквідності та здатності підтримувати операції в стресових ситуаціях. Регулятори також розглядають інвестиційні стратегії і те, як вони пов'язані з потребами в ліквідності.

Що стосується кредитування, то експерти оцінюватимуть ефективність дій банків з виявлення та управління кредитним ризиком з огляду на значні зміни ринкових умов.

Зростання процентних ставок протягом останніх двох років стало викликом для банків, оскільки вони змушені були коригувати свої стратегії фінансування та інвестування в умовах підвищення процентних ставок. Багато з них зіткнулися з проблемою прогнозування та пристосування до умов, які виглядають як більш високі процентні ставки на довший період часу.

Зростання процентних ставок особливо вплинуло на установи з більшими портфелями цінних паперів. Частково це стало наслідком припливу депозитів протягом останніх двох років, а також нездатності використовувати ці кошти для забезпечення кредитів. Ситуацію ще більше ускладнював той факт, що ці вкладники, як правило, були більш чутливими до змін процентних ставок.

Банкрутства банків у 2023 році відображають ситуації, коли інвестиційні рішення не були належним чином узгоджені з волатильністю джерел фінансування та можливістю їх використання в умовах стресу. Це показало, наскільки важливо, щоб установа підтримувала інвестиційну стратегію, яка також враховує потреби у фінансуванні в умовах стресу. Оскільки вищі відсоткові ставки негативно впливають на економіку та позичальників, банки стали більш обережними у наданні кредитів, а також оцінюють і готуються до потенційних наслідків нових умов. Наприклад, у третьому кварталі 2023 року банки повідомили про посилення стандартів кредитування як для бізнесу, так і для споживачів у сфері комерційного та промислового кредитування, кредитування житлової нерухомості (включно з кредитними лініями на придбання житла),

Як банки повинні реагувати? Банки можуть допомогти нівелювати свої вразливості, якщо правильно зрозуміють свої ризики та зроблять наступні кроки:

- Задokumentувати свою стратегію: банки повинні усвідомлювати свою вразливість до змін процентних ставок і документувати свої стратегії та процедури для зменшення ризиків в умовах стресу.

- Моделювання очікуваного впливу процентних ставок на ефективність кредитування в умовах стресу: Визначити типи кредитів, джерела виплат за якими є вразливими до підвищення ставок, і врахувати цей вплив у припущеннях щодо ефективності, які використовуються в моделях стрес-тестування.

- Підтримувати надійний процес оцінки ризиків та план перевірки кредитів: Використовувати процес періодичного перегляду портфеля як вхідні дані для щорічного плану перегляду кредитного ризику.

- Узгоджувати ризик-апетит: Рекомендується вжити заходів для приведення у відповідність ризиків банку в умовах мінливих процентних ставок ризик-апетиту, забезпечуючи узгодженість інвестиційних стратегій та стратегій фінансування.

- Тестування чутливості: Для належної оцінки адекватності рівня ліквідності необхідно провести аналіз чутливості до стресу, що призводить до необхідності збільшення рівня ліквідних активів та джерел фінансування на випадок непередбачених обставин, порівняно з впливом на операційні витрати, пов'язані зі звичайним веденням бізнесу. Масштаб впливу залежатиме від бізнес-моделі установи.

- Моніторинг депозитів: Банки повинні належним чином відстежувати та управляти обсягом депозитів, залучених у зв'язку з їх менш стабільним характером та характеристиками, які відрізняються від депозитів, залучених у звичайних умовах. Банки повинні ідентифікувати атрибути незастрахованих вкладників з огляду на їхній бізнес-сегмент, розмір, джерело, мету та історичні тенденції. Використовуючи цю сегментацію, слід визначити потенційні концентрації та використовувати їх для розуміння очікуваного рівня волатильності в стресових умовах.

ВИСНОВКИ

Таким чином, реалізація регуляторної політики включає наступні етапи: започаткування, розвиток, становлення, впровадження та оцінка ефективності.

Принципи регуляторної політики на дві групи: загальні (гуманізм, демократизм, законність, конституційність і соціальна справедливість) і специфічні (ефективність, доречність, адекватність, прозорість, збалансованість, предиктатність, врахування громадської думки, соціальне партнерство, швидкість, об'єктивність, справедливість, наукова обґрунтованість, компетентність, відповідальність).

Регуляторна політика здійснюється з метою: - зниження регуляторного навантаження на бізнес, громадян чи державні адміністрації на основі відкритості та прозорості прийняття рішень, а також залучення громадян та зацікавлених сторін до процесу здійснення регуляторної політики (країни ЄС); - прискорення темпів науково-технічного прогресу, новітніх форм і методів організації, а також управління інноваційними процесами, розширення можливостей, адаптації різних сфер економіки до потреб ринку (США, Японія, Південна Корея); - зняття зайвих бар'єрів, мінімізація втручання держави в економічну діяльність суб'єктів господарювання, створення конкурентоспроможних умов формування та функціонування підприємницького середовища (країни євразійського типу); - підвищення сприятливості середовища для підприємницької діяльності, покращення бізнес-клімату, інвестиційної привабливості для активнішого залучення інвестицій в найбільш пріоритетні галузі та підвищення конкурентоспроможності бізнесу (країни Азії);

Існують наступні моделі регуляторної політики: - сполучення свободи підприємництва з соціальними зобов'язаннями держави, що покликано гарантувати кожній особі мінімальний рівень матеріального добробуту та створити умови для розвитку її особистості; жорсткий контроль над бюджетними доходами та витратами (Німеччина та інші країни Західної

Європи); - найдемократичніша модель економічного й політичного розвитку регульованої ринкової економіки, що ґрунтується на плюралізмі форм власності й економічної влади (при недопущенні її концентрації в руках підприємців і профспілок) та соціалізації сфери розподілу (скандинавські країни, частково Іспанія, Португалія); - стимулювання підприємницької активності в пріоритетних галузях національної економіки при тотальному державному контролі над процесом формування доходної частини бюджету та над нецільовим використанням його витратної частини, рівнем корупції; чергування адміністративних та ринкових інструментів (США); - перехід від планової економіки до змішаних господарських систем з домінуванням стратегічного регулювання з різним ступенем державного регулювання від відносно ліберального до досить жорсткого регулювання (більшість Євразійських країн); - гармонійне сполучення планового та ринкового господарських процесів, державне регулювання в формі авторитарного уряду при активній підтримці експорту та залучення технологій, створення соціальної інфраструктури та державного контролю цін на експортну продукцію, централізоване планування з використанням цільових програм та суворої системи персональної відповідальності (Південна Корея).

Фінансова стійкість банку виступає першочерговою умовою здійснення своєї діяльності і є рушійним елементом побудови банківської системи України в цілому.

Фінансова стійкість банку характеризується прогресивним розвитком установи за умови позитивної динаміки при допустимих ризиках та ефективності, пропорційному і збалансованому зростанні капіталу, ліквідності, активів, фінансового результату. За умови фінансової стійкості банку випереджаючими темпами зростає капітал і ліквідність. Фінансова стійкість банку прямо залежить від рівня ризикованості та якості управління активами і пасивами.

Забезпечення фінансової стійкості сучасного банку передбачає достатній обсяг власного капіталу (за відсутності надлишкового); збалансованість

структури активів та пасивів за строками і сумами; належний рівень рентабельності діяльності банку та його підтримка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабенко, О.В. Удосконалення механізму реалізації регуляторної політики держави: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.03 / О. В. Балабенко; Донец. держ. ун-т упр. —Донецьк, 2008. —20 с.7
2. Валютне регулювання та контроль: Навч.посіб.за заг.ред. О.В.Боришкевич.- К.: КНЕУ, 2018.-400 с.
3. Вдовиченко, Л. Ю. Регуляторна діяльність як складовасистеми управління національнимгосподарством [Електронний ресурс] / Л.Ю. Вдовиченко // Економіка: реалії часу. —2015. —№ 2. —С. 54-60. —Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrch_2015_2_
4. Вольська С.П. Фінансова стійкість банку та механізми її забезпечення: автореф. дис. канд. екон. наук / С.П. Вольська — Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. — К., 2018. — 19 с.
5. Грошово-кредитна політика в Україні / За ред. В.І. Міщенко. 2-ге вид., перероб. і доп. — К.:Т-во „Знання”, КОО, 2023. —421 с.
6. Гроші та кредит: Підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. — К.: КНЕУ, 2023. — 599 с.
7. Гайдаржийська О. М., Щепіна Т. Г., Отрошко В. П. Практичні основи аналізу та оцінки капіталу банку. Молодий вчений. 2017. № 7 (47). С. 416-421.
8. Гойванюк М.П. Міжнародний досвід організації систем регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. 2018. Вип. 32. С. 333–341
9. Досвід Фінляндії: менше регуляторного навантаження, більше робочих місць. 2018. URL: <http://www.drs.gov.ua/press-room/dosvid-finlyandiyyi-menshe-regulyatornogo-navantazhennya-bilshe-robochyh-mists>.
10. Довгань Ж.М. Фінансова стійкість банківської системи України: проблеми оцінки та забезпечення: монографія / Ж.М. Довгань. — Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. — 448 с

11. Д'яконова І. І. Теоретико-методологічні основи функціонування тбанківської системи України: монографія / І. І. Д'яконова. – Суми: Університетська книга, 2019. – 400 с.
12. Дудка І. М. Державне регулювання банківських відносин як ключовий компонент державної політики в цій сфері / І. М. Дудка // Часопис Київського університету права. – 2023. – № 4. – С. 162–168.
13. Єпіфанов А. О. Методи державного управління у сфері економіки: проблема узгодження економічного і юридичного розуміння / А. О. Єпіфанов // Українське адміністративне право: актуальні проблеми реформування : зб. наук. праць / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, УАБС НБУ. – Суми, 2019. – С. 22–25.
14. Малига, В.А. Вплив перегляду регуляторних актів на реалізацію державної регуляторної політики / В.А. Малига // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право. –Ужгород: Гельветика, 2014. –Вип. 29. Т. 1. –С. 190-193.
15. Макаренко Ю. П., Тригуб А. В. Сучасний стан та шляхи удосконалення банківського регулювання та нагляду. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 12. С. 62-67
16. Малахова О.Л. Управління фінансовою стійкістю банків / О.Л. Малахова, Р.В. Михайлюк. — Тернопіль: ТНЕУ, 2019. — 270 с
17. Коваль Я. С. Банківські інновації як необхідність ефективного функціонування державного механізму. ЛОГОС. Мистецтво наукової думки. Вінниця, 2019. №6. С. 15-20
18. Скулиш Ю. І., Жеревчук О. Г. Фінансова стійкість банку, її оцінка та шляхи підвищення. Актуальні питання сучасної науки та практики : матеріали науково-практичної конференції. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». 2018. С. 146-148
19. OECD, Better Regulation Practices across the European Union. Paris: OECD Publishing, 2019. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264311732-en>.

20. Павленко В. П. Методологічні засади державного регулювання національної економіки: дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством», Науково-дослідний економічний інститут. Київ, 2015. 366 с.
21. Погрібняк, М.А. Механізм державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: автореф. дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / М. А. Погрібняк; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.
22. Павлюк О. О. Сучасні парадигми міжнародного банківського регулювання. Причорноморські економічні студії. 2017. Вип. 17. С. 11-17
23. Подчесова В.Ю. Управління банківськими ризиками: опорний конспект лекцій. – Харків: ХІБС УБС НБУ, 2023. – 83 с.
24. Разумова, Г.В. Регуляторна політика: сутність та класифікація / Г. В. Разумова // Науковий погляд: економіка та управління. – 2019. – № 3 (65). – С. 123-132.
25. Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : Збірник наукових праць молодих вчених та студентів. Том 2 / ред. кол. : Н. А. Хрущ, Р. С. Квасницька, І. В. Форкун та інші (відп. ред. Н. А. Хрущ). – Хмельницький : ХНУ, 2017. – 172 с
26. Шибасєва, Н.В. Визначення та принципи регуляторної політики / Н.В. Шибасєва // Економічний аналіз: зб. наук. праць, 2014. – Том 18. – № 1. – С. 114-119.
27. Davies, H., & Green, D. (2013). Central Bank Regulation and the Financial Crisis: A Comparative Analysis. Polity Press.
28. "The Role of Central Banks in Financial Stability" by Frederic S. Mishkin